

GYÉMÁNT RICHÁRD

A hétfalusi csángók nemzetiségi és felekezeti sajátosságai

I. Fogalmi meghatározás a szakirodalmak tükrében

A „Hétfalu” Erdélyben, Brassó (Braşov) városától keletre, a Kárpátok lábánál fekvő hét település együttes elnevezése. Erdély egyik legszínesebb kultúrájával, hagyományaisal rendelkező magyar közössége él itt, akik népesedési sajátosságai – a szomszédos székelekével ellentétben – sokak számára kevésbé ismertek.

A Pallas Nagylexikon a „Hétfalu”-ról az alábbiakat közli: „Hétfalu azon hét egymás mellett fekvő csángó község együttes elnevezése, melyek Brassó vármegye hétfalusi járását képezik s a Bodzai hegycsoport aljában elterülnek. E hét község következő: Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu, Tatrang, Zajzon, Pürkerec. A Hétfalu közül a négy első, melyet Négyfalunak is neveznek, egymással teljesen össze van építve, a többi valamivel távolabb fekszik. Kevésbé jómódú községek, csinos magyar templomokkal és iskolákkal s szépen épült házakkal. Az oláhok rendszeren a községnek a hegyre felynyülő felső részében, a magyaroktól elkülönítve laknak. [...] Lakóik szorgalmas földmivelők, kik szük határaikat a szomszéd szász helységektől haszonbérbe vagy örök áron vett szántóföldekkel öregbitik, szekerezéssel, fakereskedéssel s iparral foglalkoznak, míg az oláhok inkább baromtenyésztők.”¹ Habár a Pallas Nagylexikon nem említi, de a „Négyfalu”-tól távolabb fekvő – a Székelyföld felé eső – Pürkerecet, Tatrangot és Zajzont „Háromfalu” néven is szokás emlegetni.

Az Ortutay Gyula által szerkesztett Magyar Néprajzi Lexikon szerint a „Hétfalu (németül Siebendörfer, románul Şapte sate) a Barcaság délkeleti szegletében, Brassótól keletre a Kárpátok lábánál fekvő hét település együttes neve. A Brassóhoz közelebb eső „Négyfalu” (Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu) ma már teljesen összeépült és Szecsele (románul Săcele) néven várost alkot. A távolabbi „Háromfalu” (Tatrang, Zajzon, Pürkerec) különálló település. A „Hétfalu” népessége többségében magyar, kisebb részben román. A magyarokat a szomszédos székelyek „hétfalusi csángók”-nak nevezik.”²

A hétfalusi magyarokat – a Magyar Néprajzi Lexikon mellett – több szakirodalom „hétfalusi csángó” elnevezéssel is szokta jelölni, azonban az sem ritka, hogy bizonyos

¹ GERŐ LAJOS (szerk.): *Pallas Nagylexikon*. 9. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1895. 152. p.

² ORTUTAY GYULA: *Magyar Néprajzi Lexikon*. 2. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 530. p.

írásokban a „*barcasági csángók*” kifejezést használják. A „*barcasági csángó*” kifejezés alatt sokszor nemcsak a „*Hétfalu*” lakóit, hanem a szintén a Barcaságban fekvő Apáca (Apața), Barcaújfalú (Satu Nou) és Krizba (Chrizbav) magyarjait is besorolják. Az evangélikus vallású hétfalusi csángók falucsoportját a másik három barcasági magyar faluval együtt a „*Tízfalú*” elnevezéssel is illetik.³ Vofkori László egyik írásában a barcasági tíz magyar falú lakóit „*szászmagyarok*”-nak hívta.⁴

A „*Hétfalu*” (latinul *Septem villae*) településeit, a szomszédos szászság „*zeikelische dörfer*”-nek, azaz „*székely falvak*”-nak is hívta. A szászok ezzel jutatták kifejezésre, hogy a „*Hétfalu*” településein élő magyarságot székely eredetűnek tartották.

A Nagykőhavas és a Csukás-hegység lábánál fekvő „*Négyfalú*” (románul „*Săcele*”, korábban „*Satulung*”, németül „*Vierdörfer*”) jelenleg városi címmel büszkélkedő település Romániában. Magyarul – a román nevéből eredően – „*Szecseleváros*”-nak is szokták hívni. A történelmi múltban – ahogyan azt a „*Négyfalú*” elnevezés is mutatja – négy barcasági magyar településből állt. Ezek – nyugatról kelet felé haladva – Bácsfalú (Baciu), Türkös (Turcheș), Csernátfalú (Cernatu) és Hosszúfalú (Satu Lung), amelyek már az 1800-as évek második felében összeolvadtak egymással. A települések között az utazó már akkor sem látott semmiféle választóvonalat. Azt, hogy melyik település hol kezdődött, illetve végződött, már akkoriban is csak a helyiek tudták.⁵

A barcasági szászság az alábbi neveken ismerte a „*Négyfalú*” településeit: Batschendorf (Bácsfalú), Türkendorf (Türkös), Zernendorf (Csernátfalú) és Langendorf (Hosszúfalú). A „*Négyfalú*” településeitől valamivel távolabbra fekvő Pürkeréc (Purcăreni), Tatrang (Tärlungeni) és Zajzon (Zizin), habár földrajzilag közel helyezkednek el egymáshoz, nem épültek egybe. A szászság szintén adott német neveket az előbbieken említett helységeknek is: Pürkeresse (Pürkeréc), Tatrangen (Tatrang) és Zaizendorf (Zajzon). A szászok által adott helységnevek azonban sohasem gyökeresedtek meg sem a „*Négyfalú*”, sem a „*Háromfalú*” magyar lakóinak hétköznapi nyelvhasználatában.

II. A hétfalusi csángók népesedési viszonyai

1. A „*Hétfalu*” magyarságának eredete

A „*Hétfalu*” magyarságának eredetét már sokan, sokféle módon próbálták megfejteni, illetve feltárni. Ennek ellenére a kutatók között nincs egységes, kizárólagos álláspont a hétfalusi csángók eredetére vonatkozóan. A legismertebb elmélet szerint a hétfalusi magyarság „*első, ősi rétege*” nem székely eredetű,⁶ hanem az Árpád-házi magyar királyok által letelepített magyar határőrök, illetve a magyarokba beleolvadt besenyők leszármazottai.

³ DIÓS ISTVÁN: *Magyar Katolikus Lexikon*. 4. kötet. Szent István Társulat, Budapest, 1998. 515. p.

⁴ VOFKORI LÁSZLÓ: *Székelyföld útikönyve*. Cartographia, Budapest, 1998. 27. p.

⁵ ORBÁN BALÁZS: *Székelyföld leírása. Történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból. VI. kötet. Barcaság*. Nyomtatott Panda és Fröhna Könyvnyomdájában. Budapest, 1873. 157. p.

⁶ ÁRVAY JÓZSEF: *A barcasági Hétfalu helynevei*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet, Kolozsvár, 1943. 17. p.

Az „eredet-elméletek” egyik csoportja a besenyő származás mellett „tette le a garast”. Jerney János, valamint Kriza János a Barcaságban letelepített besenyők leszármazottainak vélték a „*Hétfalu*” magyarságát. Ezt a véleményüket a II. András magyar király (1205-1235) által 1224-ben kiadott „*Diploma Andreanum*” utalásaira, valamint a hétfalusi magyarok – a szomszédos székelységtől – eltérő nyelvére, szokásaira és viseletére alapították.⁷ Nagy Géza is „vélelmezte” a „*Hétfalu*” magyar lakóinak besenyő eredetét.⁸ Endes Miklós szerint a hétfalusi magyarok eredetileg besenyők voltak és a Német Lovagrend telepitette be őket 1209 és 1226 között.⁹ Ez utóbbi elmélet mindenképp megkérdőjelezhető. Már csak azért is, mert II. András magyar király seregei már 1225-ben kiűzték a lovagokat a Barcaság területéről.

Az elméletek második csoportja szerint a hétfalusi magyarság székely eredetű. Újfalvi Sándor „*a székely nép egy különvált fájának*” tartja a „*Hétfalu*” magyarságát.¹⁰ Kállay Ferenc azt ország határainak védelmére letelepített és önként letelepedett székelyek leszármazottait vélte a „*Hétfalu*” magyarságában felfedezni.¹¹ Horger Antal szerint a hétfalusi magyarságot 1211 után telepítették be a Barcaságba. Feltehetően a német lovagrendiek kiűzése után (1225), II. András magyar király, vagy a tatárjárás (1241/1242) után utódja, IV. Béla magyar király (1235-1270) lehetett a betelepítő. Horger Antal mindenképp székely eredetűnek vélte a „*Hétfalu*” magyarságát.¹²

Az elméletek harmadik csoportja „vegyes” eredetet valószínűsít. A Székelyföld nagy ismerője Orbán Balázs is inkább a székely eredetet hangsúlyozta, azonban az esetleges kun-besenyő, illetve a csángó származást is lehetségesnek tartotta.¹³ Orbán Balázshoz hasonlóan vélekedett Kolumbán Lajos is, aki szerint a „*Hétfalu lakói vagy önként ide telepedett, vagy határőrzésre ide telepített székelyek, részben a kunok beütése alkalmával visszamaradt kunok, részben idegen települőknek vegyületei.*”¹⁴ Gyárfás István a besenyőkkel egyesült kunok utódainak vélte a „*Hétfalu*” magyarságát.¹⁵ Erdélyi Lajos szerint a hétfalusi magyarok nyelvjárása nemcsak székely, hanem magyarországi és erdélyi magyar eredetre is enged következtetni.¹⁶

Az elméletek negyedik csoportja szerint a hétfalusi magyarok ősei a történelmi Felső-Fehér vármegye magyarjai közül kerülhettek ki. Ferenczi Géza szerint „*A minden tekintetben lassan fejlődő falvaink lakói – oklevelekből tudottan – várjobbágyok voltak.*

⁷ JERNEY JÁNOS: *Keleti utazása a magyarok' őshelyeinek kinyomozása végett 1844 és 1845.* Pest, 1851. 120. p., KRIZA JÁNOS: *Vadrózsák. Székely Népköltési Gyűjtemény.* Kolozsvár, 1863. 357. p.

⁸ NAGY GÉZA: *Adatok a székelység eredetéhez és egykori lakhelyük.* In: *A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője.* II. évf., Sepsiszentgyörgy, 1891. 263. p.

⁹ ENDES MIKLÓS: *Csik-, Gyergyó-, Kászon-székék (Csik megye) földjének és népének története 1918-ig,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.. 20. p.

¹⁰ GYALUI FARKAS: *mezőkövesdi Újfalvy Sándor emlékiratai.* Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 1941. 327. p.

¹¹ KÁLLAY FERENC: *Historiai értekezés a' nemes székely nemzet' eredetéről, hadi és polgári intézeteiről a' régi időkben.* Nyomatott a Ref. Kollégium betűivel Fiedler Gottfried által. Nagyenyed, 1829. 161. p.

¹² HORGER ANTAL: *A csángó nép és a csángó név eredete.* Erdélyi Múzeum. XXII. évfolyam (1905) 1–2. szám, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 65–80. pp., 125–137. pp.

¹³ ORBÁN BALÁZS 1868. 88–90. pp.

¹⁴ KOLUMBÁN LAJOS: *Hétfalusi csángók a múltban és jelenben.* Herz Kiadó, Brassó, 1903. 12. p.

¹⁵ GYÁRFÁS ISTVÁN: *A jász-kunok története.* II. kötet. Nyomatott Szilády Károlynál. Kecskemét, 1873. 242. p.

¹⁶ ERDÉLYI LAJOS: *Magyar Nyelvi Tanulmányok.* I. kötet. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1906. 100–124. pp.

Örökös használatra kapott földjeiken gazdálkodtak. Ennek fejében katonáskodtak. Királyi várhoz tartozásuk, várjobbágy rendűségük és az a tény, hogy politikailag sohasem tartoztak a Székelyföldhöz, mind arra vall, hogy a hétfalusi csángók ősei a Felső-Fehér vármegyei magyarság soraiból kerültek ki elsősorban. Ez magyarázza meg azt is, hogy ma is sajátos eredet tudatát őrzik, és a velük határos székelyektől határozottan megkülönböztetve máig magyaroknak tartják magukat.¹⁷ Árvay József szerint a hétfalusi magyarság „első, ősi rétege” nem székely eredetű,¹⁸ hanem az Árpád-házi magyar királyok által letelepített magyar határőrök leszármazottai. Nem zárta ki, hogy a magyar határőrökbe később besenyők asszimilálódtak. Mikecs László – aki Erdélyi Lajos és Horger Antal tanulmányait vette alapul – szintén középkori magyar származásának tartotta a „Hétfalu” magyarságát.¹⁹

Sajátos, az előbbiektől eltérő, ötödik csoportot alkotnak azok az elméletek, amelyek a hétfalusi magyarságot moldvai csángóknak tartják. Szilády János etnográfus szerint a „Hétfalu” magyarsága a történelem folyamán a moldvai csángóktól elszakadt néptörzsek. Szilády szerint néprajzilag a viseletük, szokásrendjük, valamint az arctípusuk is jelentősen eltér a székelyektől.²⁰

A román, illetve a szász „eredetmítoszok” is foglalkoznak a hétfalusi csángók eredetével. Annyiban hasonlítanak egymásra a román és a szász szerzők írásai, hogy mindkettő jórészt román eredetűnek vallja a hétfalusi magyarságot. Főképp a román történelemírás próbálja ezt a látszatot kelteni. A román történészek szerint a „Hétfalu” területén – akárcsak egész Erdélyben – a dák-római időktől fogva élnek románok. Nicolae Iorga a magyarok érkezését a „Hétfalu” településeire csak a 17-18. századra teszi, addig a településeket kizárólag románok (!) lakták.²¹ Hasonlóképpen román eredetűnek tekinti a szomszédos székelységet (!) is.²² Más román szerzők „engedékenyebbek”, szerintük a magyarok csak a románság 1456. évi elűzésekor érkeztek a „Hétfalu” településeire.²³

A szász szerzőknél is találunk utalást arra, hogy a magyarság csak 1456 után érkezett a „Hétfalu” területére, miután a románokat onnan „eretnységük”, azaz vallásuk miatt elűzték.²⁴ Több szász szerző is használja a hét településre az 1528-tól használt „Bleschdörfer”, az „oláhfalvak” (latinul „villae valaches”) kifejezést. Ez az elnevezés egészen a 18. század végéig, illetve a 19. század elejéig használatos volt. Feltehetően arra akartak utalni a szász szerzők, hogy egyes település neve román eredetre vezethető

¹⁷ FERENCZI GÉZA: *A hétfalusi csángókról*. In: Székely útkereső. Gondolat Kiadó, Erdély, 1992. 4. szám, 8. p.

¹⁸ ÁRVAY 1943, 17. p.

¹⁹ MIKECS LÁSZLÓ: *Csángók*. Bolyai Akadémia, Budapest, 1941. 11. 75. pp.

²⁰ SZILÁDY ZOLTÁN: *Erdély magyar népe*. In: ASZTALOS MIKLÓS (szerk.): *A történeti Erdély*. Erdélyi Férfiak Egyesülete, Budapest, 1936. 387–391. pp.

²¹ IORGA, NICOLAE: *Braşovul şi Româniile*. Stabilimentul grafic I. V. Sogecu, Strada Berzei, 59. Bucureşti, 1905. 312. p.

²² TÓTH ZOLTÁN: *Jorga Miklós és a székelyek román származásának tana*. Erdélyi Tudományos Füzetek. 1941/132. szám. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 1941. 3–19. pp.

²³ MUREŞIANU, AUREL A.: *Originea Ciangăilor din Săcelele Braşovului*. Editura Plaiuri Săcelene, Săcelene, 1937. 59. p.

²⁴ JAKAB ELEK: *A hajdani töröcsvári uradalom jogi állapotjához*. Századok. 24. évf. 2. sz., Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 154–131. pp. MÜLLER, FRIEDRICH: *Haben 1288 im Hermannstädter Gau und im Burzenland neben den Sachsen auch ungarische Adlige. Szekler und Rumänen gewohnt?* Siebenbürgische Vierteljahrschrift. Hermannstadt, 58/1935 Nr 4, 281–296. pp.

vissza. Ilyen lehet Pürkerec és Csernátfalú, de ide sorolható Bácsfalú is. Más szerzők szerint már 1456 előtt is éltek a Barcaságban magyarok, akik csak a szászok után települtek be.²⁵

2. A hétfalusi csángók vázlatos népesedéstörténete

2. 1. A „Hétfalú” az Árpád-korban

A „Hétfalú” lakosságának korai történelmét jelentős homály fedi, mivel semmiféle bizonyítékunk nincs arra vonatkozóan, hogy mikor alakult ki a hét település. Nem tudjuk, hogy pontosan mikor telepedett le a magyar népesség ezen a területen. „Hétfalú” községei közül „Négyfalú” (Bácsfalú, Türkös, Csernátfalú és Hosszúfalú) 1366-ban, Zajzon 1367-ben, Tatrang 1484-ben, Pürkerec 1500-ban tűnik fel először okleveleinkben, azonban bizonyos, hogy az említett helységek korábban létesülhettek.²⁶

A „Hétfalú” nem volt a Székelyföld része, habár azzal több szempontból is szoros kapcsolatban állt. Ugyanakkor a „Hétfalú” – kezdetben – a brassói szászok uralma alá sem került. A terület hadászati jelentősége miatt maradt meg magyar királyi kézen.²⁷ Azonban „de facto” 1500-tól, „de jure” 1651-től Brassó hatalma (és kizsákmányolása) alá került a tíz barcasági magyarok által lakott település.

A térség első magyar lakói feltehetően az első Árpád-házi uralkodók regnálása alatt, még a 11. században telepedtek le a Barcaságban, bár erről a korai időszakról hiteles okirat nem is áll rendelkezésünkre.²⁸ A 11. század elején az egész Barcaság, mint „gyepűelve”, királyi birtoknak minősült. Az első magyar betelepülők feltehetően a Brassó feletti Cenk-hegy (románul Tâmpa, németül Zinne vagy Kapellenberg, latinul Mons Cinum) várának őrsége lehetett.²⁹ Az 1455-ben – Hunyadi János parancsára – lebontott vár területén, az 1934 nyarán – dr. Antoni Erhárd által – feltárt, szintén 1455-ben lebontott, 24,91 méter hosszú és 10,45 méter széles Szent Lénárd-templom alapjai erre engednek következtetni.³⁰ A 11. század elején – amikor e templom legrégebbi részei épültek – egy olyan népcsoport sem élt e területen – a magyaron kívül –, amely a nyugati kereszténységhez tartozott volna.³¹

²⁵ GRAF, BENNO: *Die Kulturlandschaft des Burzenlandes*. Verlag für Hochschulkunde, München, 1934. 77. p.

²⁶ ÁRVAY 1943, 6. p.

²⁷ ÁRVAY 1943, 13. p.

²⁸ ÁRVAY 1943, 7. p.

²⁹ TREIBER, GUSTAV: *Die Anlage der Brasoviaburg*. 78–79. pp., in: JEKELIUS, ERICH (szerk.): *Das Burzenland. Die Dörfer des Burzenlandes*. IV. kötet. I. rész, Korrespondenzblatt für Siebenbürgische Landeskunde, Brassó, 1929.

³⁰ KEÖPECZI SEBESTYÉN JÓZSEF: *A Cenk-hegyi Brasovia vár temploma*, Erdélyi Tudományos Füzetek, 1940/121. szám, Minervea Irodalmi és Nyomdai Müintézet R.-T., Kolozsvár, 1940. 4. p.

³¹ FERENCZI SÁNDOR: *A brassói Szent Lénárd-egyház*. Pásztortűz 1934/11., Minervea Irodalmi és Nyomdai Müintézet R.-T., Kolozsvár, 1934. 232–233. pp.

Az Árpád-korban, főképp a 11-13. században gyér lakossága lehetett a Barcaságnak, amelyet jóformán csak a magyar határőrök lakták.³² A barcasági helynevek egy csoportja viszont arra enged következtetni, hogy a magyar határőrök mellett jelentős szerep juthatott a már itt talált vagy ide telepített besenyőknek is. Ezt számos földrajzi név is alátámasztja.

Brassó városának, valamint Tatrang, Törcsvár, illetve Zajzon települések névadói, a hasonló nevű patakok bolgár-török vagy besenyő eredetűek.³³ Györffy György szerint a Brassó név mindenképp besenyő eredetű, amelynek eredeti alakja „*borošu*” (jelentése: „szürke víz”) volt, amely „*brašu*”-ra változott és a történelmi Magyarország legkülönbözőbb helyein – ahol besenyők éltek – találkozhatunk vele. Tehát Györffy elfogadja a besenyők ittlétét, azonban a bolgár-törökök jelenlétét kizárja, mivel azok addigra már – szerinte – beolvadtak a besenyőkbe.³⁴ Viszont – többek között – a Barca, a Tatrang, a Tömös, a Törcs és a Zajzon patakok neve korábbi, szintén besenyő, illetve bolgár-török eredetű.

Árvay szerint a bolgár-török, illetve besenyő eredetű földrajzi nevek, amelyet a magyarok átvettek, az ő közvetítésükkel jutott el a szászokhoz, illetve románokhoz.³⁵ Ezt a nézetet sem a szász, de legfőképp a román történelemírás nem fogadja el. Hiszen ez elmentmondana annak a „romantikus” gondolatnak, hogy a Barcaság első lakói a Német Lovagrend, illetve – a dák-román kontinuitás elve alapján – a románok lennének.

A szászság betelepítésekor – a 12. század közepén – a besenyők egy része a háromszéki síkság besenyőtelepeire³⁶ vándorolt, másrészüik viszont beolvadt a magyarságba. Szintén beolvadás lett a sorsa a magyarok által részben itt talált, részben később betelepített, rendezett társadalmi kereteket nem alkotó csekélyszámú szlávsnágnak is.³⁷

A korai – a Német Lovagrend megérkezése előtti (1211) – magyar betelepülés azért is feltehető, mert a Barcaság közvetlenül öt jelentős szoros – a *törcsvári* (1290 m), a *tömösi* (1050 m), az *ó-sánci* (1295 m), a *bratocsai* (1272 m) és a *bodzai* (634 m) – mellett fekszik. Ezt a stratégia pozíciót a magyar királyok is felismerték, ezért a határ védelmére, a Dél-Kárpátok vonalához a magyarok mellé székely, illetve besenyő határőröket telepítettek le. Elsődlegesen a kunok betörései miatt fontos határvédelem jelentős véráldozatokat kívánt. Az amúgy is – a feltehetően – gyér népesség jelentősen megtizedelődött a történelem viharaiiban. Többek között ez a „népességvesztés” eredményezte a Német Lovagrend későbbi behívását és letelepítését a Barcaságba, illetve az ő hívásukra érkezett németajkú jövevények letelepedését Brassóba és a később létesült szász falvak területére.

³² MAKSAY FERENC: *A szászság megtelepülése*. 88. p. in: MÁLYUSZ Elemér (szerk.): *Erdély és népei*. Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karának Magyarságtudományi Intézete, Franklin Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1941.

³³ ÁRVAY 1943, 8. p.

³⁴ GYÖRFFY GYÖRGY: *Besenyők és magyarok*. In: Árvay József: *A barcasági Hétfalu helynevei*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet, Kolozsvár, 1943. 9. p.

³⁵ ÁRVAY 1943, 9. p.

³⁶ GYÖRFFY 1943, 10. p.

³⁷ ÁRVAY 1943, 10. p. KNIEZSA ISTVÁN: *Magyarország népei a XI. században*. Franklin Társulat, Budapest, 1938. 368–472. pp.

A Barcaság népesedéstörténetében jelentős változást hozott a Német Lovagrend és a velük érkező „*hospesek*” letelepítése. A lovagrend letelepítését követően is éltek magyarok, illetve székelyek, továbbá erősen asszimilálódó besenyő eredetű népelemek a Barcaságban, ezt támasztja alá Vilmos erdélyi püspök 1213-ban kiadott adománylevele is.³⁸ Az okirat kiemeli a magyar és székely lakókat, akik továbbra is közvetlenül az erdélyi püspököknek voltak kötelesek a decimát, azaz a tizedet megfizetni. Ennek ellenére a szász, a magyar, illetve székely, valamint a besenyő eredetű népcsoportok földrajzi elhelyezkedéséről vajmi kevés információnk van. Ezt a „sötét foltot”, csak a II. András magyar király által a német lovagoknak kiadott 1211. évi adománylevele világítja meg. Az oklevél pontosan meghatározza a szászok részére bocsátott terület határait a Barcaságban. Ebből következik, hogy a barcasági németajkúak területének délkeleti határvonalát a Tömösi-szoroson átfutó, a Nagykőhavasban eredő – Temes folyóként is hívott – Tömösi-patak, valamint a Prázsmár közelében található – Tortilon-patak néven is emlegetett – Fekete-víz képezték.³⁹ Vagyis a privilégiumlevél egyértelműen meghatározta a szász Brassó-vidék és a magyar „*Hétfalu*” területét elválasztó földrajzi határvonalat.

A szászok betelepítésével az egész Barcaságot magába foglaló királyi uradalomból hatalmas terület szakadt ki, és a királyi magánbirtok csak a hadászati szempontból fontos délkeleti (hétfalusi), délnyugati (törcsvári), valamint a Barcaság északi és északnyugati részén elhelyezkedő Apácára, továbbá Barcaújfalura és Krizbára, valamint – az 1500-as évek elején elpusztult – Komlós falura zsugorodott. Erre a területre vonultak vissza a barcasági magyar határőrök is, kivéve a brassói Cenk-hegy várának őrségét.⁴⁰

A Barcaság területére utolsóként a románság telepedett le. Ezt a nézetet a román történelemírás határozottan tagadja, hivatkozva a dák-római időkből való folyamatos fennmaradásra.⁴¹ A románság, mint a Balkán-félszigeten folyamatosan észak felé vándorló népcsoport, a 10. és 11. század fordulóján léphette át a Duna folyam vonalát. Nem kizárt, hogy a románság már a 11. és a 12. században megjelent a Barcaságot délről határoló Kárpátok lefelé, de állandó megtelepüléséről még nem beszélhetünk. A legkorábbi oklevelek is csak 1210-től említik őket. Ugyanakkor biztos értesülésünk van a II. András magyar király által 1224-ben kiadott „*Diploma Andreanum*” szövegéből – amit a szászok „arany szabadságlevelüknek” („*der goldene Freibrief*”) is hívtak –, hogy a barcasági szászok lakóhelyét nyugatról a „*Silva Blachorum et Bissenorum*”, azaz „a románok (oláhok) és besenyők erdeje” határolt. Ez a mai Persányi-hegységet jelentette. A 13. században azonban a románok számára a korlátlan vándorlási lehetőség – a szászok és a magyarok népességrobbanása miatt – megszűnt, mert a községhatárok már az erdőhatárig nyúltak fel. Ekkor a románság előbb a királyi uradalmak területére szegődött, mivel ott még – ha korlátozva is – de folytathatták egy darabig vándorló életmód-

³⁸ ORBÁN 1873, 88. p.

³⁹ ORBÁN 1873, 89. p.

⁴⁰ ÁRVAY 1943, 11. p.

⁴¹ TAMÁS LAJOS: *Rómaiak, románok és oláhok Dácia Trajánában*. Budapest, 1935. 176–207. pp., TAMÁS Lajos: *Románok (oláhok)*. 61–69. pp. In: DEÉR József (szerk.): *Erdély*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1940.

jukat, majd utóbb a hegyek alján telepedtek le.⁴² Előbb csak pásztorokodással foglalkoztak, később – amikor népességszáma megnőtt – feltehetően már határőrzésre is alkalmazták őket.

A románság letelepedése az alábbiak szerint történhetett: „*A települések első magja a határőrök szállásai s az erdőispánság udvarháza mellé vagy az erdei tisztásokra épült egy-egy kunyhó volt; e körül sorakoztak fel aztán lassan az első háznéphez tartozó jobbágycsalád utódainak s esetleg új bevándorlóknak családi tűzhelyei. Bizonyítja ezt az 1295-ben, oklevélileg elsőnek feltűnő törcsvideki Tohán falunak akkori Oláhtelke neve, valamint a közelében fekvő Zernestnek régi Zerneháza neve is. Mindkét név csak egészen kisszámú román telepet jelölt, mert a „telek” és „ház” szó kisebb, egy család megélhetéséhez elegendő területet jelent.*”⁴³

A 13. század fordulóján,⁴⁴ Erdély területén olyan demográfiai változások következtek be, amelynek következtében az erdélyi magyarság minden hágón, illetve szoroson átlépte a Keleti-, illetve a Déli-Kárpátok vonalát. Az expanzív népesedés következtében a havasalföldi – és moldvai – területeken várak, illetve városok keletkeztek. Ez azt jelentette, hogy Magyar Királyság határőrzését már nem a Kárpátok hágóinál, szorosainál látták el, hanem a hegyek lábánál a Havasalföldön és Moldvában. Ezért is figyelhető meg, hogy sok romániai településnek van magyar neve a Kárpátokon túl is.⁴⁵

Az expanzióknak azonban negatív következményei is voltak, egyfelől mert lecsökkent a szorosok, illetve a hágók védelmének jelentősége, ezért a barcasági magyar lakosság jó része – a jobb életlehetőségek reményében – a Kárpátokon túlra, a Havasalföldre költözött át. Ekkor a „Hétfalu”, de Krizba, Apáca és Barcaújfalu magyarsága is meggyérült. A másik jelentős következmény pedig az volt, hogy a magyar falvak jó része a 14. századtól kezdődően magánbirtokosok kezébe került.⁴⁶

2. 2. Hétfalusi csángók a „vegyesházi királyok” uralkodása alatt

A barcasági magyarság expanziójának következtében, nemcsak a települések népessége fogyott meg, hanem a falvak jó része is magánbirtokosok kezébe került. A sor I. (Nagy) Lajos (1342-1382) magyar király által 1366-ban kiadott adománylevelével indult, amely Ztanislaus comesnek adományozta a teljes „Négyfalu” területét. Egy évről rá, 1367-ben a Brassói Jakab drági nemes már Zajzont szerzi meg. Ettől kezdve egészen

⁴² FEKETE NAGY ANTAL: *A románság megletelepülése a középkorban*. 106–117. pp. in: MÁLYUSZ Elemér (szerk.): *Erdély és népei*. Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karának Magyar-ságtudományi Intézete, Franklin Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1941.

⁴³ ÁRVAY 1943, 12. p. ICZKOVITS EMMA: *Az erdélyi Fehér megye a középkorban*. Település és Népiségtörténeti Értekezések. 2. szám, Sylvester Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1939. 79. p., 279. pp.

⁴⁴ ELEKES LAJOS: *A román fejlődés alapvetése*. Századok, LXXIV. Budapest, 1940. 278–313. pp., 361–404. pp.

⁴⁵ Moldvában a település-, táj- és folyónevek tekintetében jobbra teljesnek mondható, de napjainkban jelentős a magyar névpusztulás. A magyar névanyag Havasalföldön gyérebb, bár itt is számos településnek, folyónak van magyar megjelölése. FARAGÓ Imre: *A magyar névhasználat területi vonatkozásai*. Budapest, 2004. www.umiznet.com (letöltés ideje: 2014. február 29.)

⁴⁶ ÁRVAY 1943, 13. p.

1500-ig az egyes települések akár többször is gazdát cseréltek,⁴⁷ amíg Brassó meg nem szerezte őket. Egyedül talán Tatrang és Pürkerec nem került adományozásra. Szeli József hosszúfalvi pap krónikájában (1763) I. (Nagy) Lajos regnálása alatt magyar betelepítés történt nemcsak a „Hétfalu”, hanem a Barcaság területére is.⁴⁸ Ennek egyik legfontosabb oka a fegyveres védelem volt. A stratégiai jelentős helyen fekvő Töröcsvár (románul Bran, németül Törzburg) várát, valamint az azt kiszolgáló „Hétfalu” településeit a király szabad nemesi vagy várkatonák lakták, mert a királyi okiratban „*jurisdictione nostrae regiae pertinentes*” kifejezés található, amellyel ebben a korban a nemességet és a várkatonaságot illették. Ezáltal Töröcsvár és a hozzá tartozó települések népességének „státuszáról” is tudunk.

Az előbbieken említett térség – Töröcsvár és az alá rendelt terület – mellett a magyar király a Barcaság más részein is hasonló fegyveres védelemről gondoskodott. Ekkor létesültek a Krizba és Apáca várai, amelyeket a király szintén „saját embereivel” őriztetett.

A Szeli krónika ugyanakkor egy későbbi, 1383-as betelepülésről is szól. Ugyanis a brassói nagytemplom építése miatt a munkaerő jelentős részét bevándorolt munkások biztosították. A munka sokáig elhúzódott, még I. (Nagy) Lajos lánya, Mária (1382-1385, majd 1386-1395) és férje, (Luxemburgi) Zsigmond (1387-1437) regnálása alatt is tartott, ezért az említett munkások és családtagjaik Brassó külvárosában, valamint a töröcsvári uradalom falvaiban telepedtek le. Az ekkor érkezett bolgárok létesítették Brassó Bolgárszeg, valamint a magyarok a város Bolonya nevezetű városrészét. Ebben az időben jelentős népességnövekedést könyvelhettek el a töröcsvári uradalom települései, a „Négyfalu” mellett a „Háromfalu”, továbbá Apáca és Krizba, illetve a fazekasairól híres Barcaújfalu.

A töröcsvári uradalom része volt egy időben Bodola (Budila) Márkos (Mărcuş) és Nyián (Teliu) is, de ezeket később a Béli-család kapta „*donatio*”-ba, azaz adományként, ezért ezek a települések a töröcsvári uradalomtól idővel elszakadtak.⁴⁹ Ez a tény későbbi – politikai és népesedési – viszonyaikat jelentősen befolyásolta.

A fent említett települések ez időben, mint „fiskális falvak”, Fehér vármegye részei voltak. Hadászati szempontból a töröcsvári várnagy, törvényhatóságilag a székely ispán („*comes sicularum Brassoviensium*”) alá tartoztak.⁵⁰

A felekezeti viszonyok tekintetében 1427 és 1440 között a barcasági tíz magyar település közül háromban, Apácán, Krizbán és a „Négyfalu” egyikében, Csernátfaluban már önálló egyházközség működött. Csernátfalui Szent Mihályról elnevezett plébániájához tartozott nemcsak Bácsfalva, Türkös és Hosszúfalva, hanem még Pürkerec, Tatrang és Zajzon is leányegyháza, filiája volt. Azonban 1440 és 1450 között Pürkerecben a templom felépítésével az említett település, valamint Tatrang és Zajzon – egyházi értelemben – elszakadt Csernátfalui egyházközségtől.⁵¹

⁴⁷ JAKAB 1871, 3–5. pp.

⁴⁸ ORBÁN 1873, 89. p.

⁴⁹ ORBÁN 1873, 90. p.

⁵⁰ ORBÁN 1873, 90. p.

⁵¹ ORBÁN 1873, 90. p.

A százszok által benépesített és felvirágoztatott Brassó az évszázadok elteltével egyre jelentősebb településsé nőtte ki magát. Ezt jelzi, hogy 1377-ben I. (Nagy) Lajos a barcasági 13 százsz falut Brassó főhatósága alá rendelte, megteremtve ezzel a százsz „Brassó vidékének” alapját. A város százsz előljárósága azonban ezzel nem elégedett meg, a barcasági magyarok által lakott településeket is a maga uralma alá akarta rendelni. Ez irányú igényei már I. (Hunyadi) Mátyás (1458-1490) magyar király uralkodása alatt megjelentek. Báthory István erdélyi vajda 1486-ban még szólt is az érdekükben,⁵² de a magyar király nem teljesítette a százszok akaratát. Később a gyengekező II. (Jagelló) Ulászló (1490-1516) magyar király állandó pénzzavarát Brassó városi tanácsa kihasználva 1498-ban 1 000 Ft-ért a töröcsvári várat zálogba megszerezte. Ezt az összeget még két részletben 2 000 Ft-tal Brassó megtoldotta. Az összesen 5 000 Ft-tal Brassó városa 10 évre biztosította a töröcsvári vár zálogát.⁵³ A brassóiak a magyar királlyal abban is megállapodtak, hogy 10 év elteltével és a zálogösszeg visszafizetésével Brassó visszaadja a Töröcsvárat a magyar királynak. Ebből azonban nem lett semmi, mert 1500. július 24-én II. (Jagelló) Ulászló privilégiumlevelével a Töröcsvárat („*ad castrum Tertz*”) kiszolgáló és az addig magyar királyi kézben lévő barcasági magyarok lakta településeket is átadta Brassónak. A Barcaság fővárosa azonban nemcsak a magyar településeket szerezte meg, hanem a szomszédos fogarasi térségből – a szintén Töröcsvár alá tartozó – feltehetően jobbára románjokú Sárkányt (Şercaia), Tohányt (Tohanu) és Zernyestet (Zărneşti) is.⁵⁴

A barcasági magyar települések Brassó főhatalma alá rendelése, de facto politikai bekebelezést jelentett. Ettől kezdve az említett települések, ha jogilag nem is, de gyakorlatilag nem Fehér vármegye, hanem a százsz „Brassó-vidék” települései lettek. Mindez a magyarság számára a későbbiekben fontos politikai, de legalább annyira jelentős demográfia problémát is jelentett. A tízéves zálogidő elteltével – 1508-ban – Brassó további 1 300 Ft-ot bocsátott II. (Jagelló) Ulászló rendelkezésére, ennek fejében a zálog további 25 évre történő megújítását kérte. A kérést a magyar király adománylevelében meg is erősítette, azzal a feltétellel, hogy a 25 év elteltével – a 6 300 Ft-ot visszafizetve – Töröcsvár és tartozékai visszaszállnak a magyar királyra. Addig is Brassó köteles Töröcsvár várának karbantartásáról és védelméről, valamint a Kárpátok itt elhelyezkedő öt szorosának biztosításáról gondoskodnia, valamint a Török Birodalomban kémeket rendszeresíteni és a török lépéseit figyelemmel kísérni.⁵⁵

A százszság és a magyarság szembenállása hamar megmutatkozhatott; Brassó panaszára II. (Jagelló) Ulászló 1515. június 13-án Pozsonyban kelt rendelkezésében utasította Szapolyai János erdélyi vajdát, hogy a magyarok lakta települések engedelmisségét biztosítsa Brassó felé. Vagyis – többek között – a lázongásokat fojtsa el, továbbá a Brassónak járó adók beszedését biztosítsa.⁵⁶

Brassó a töröcsvári uradalmat és annak magyar településeit úgy kapta meg a magyar uralkodótól, hogy azok csak adminisztratív tekintetben voltak Brassónak alárendelve, de adózás és katonáskodás kérdésében a százszokkal egyenjogúnak számítottak, ezt próbálta

⁵² JAKAB 1871, 8–9. pp.

⁵³ JAKAB 1871, 9–10. pp.

⁵⁴ JAKAB 1871, 10. p.

⁵⁵ ORBÁN 1873, 96. p.

⁵⁶ JAKAB 1871, 11. p.

Brassó is kijátszani. Ebben segítette a szászokat az a tragikus tény, hogy 25 év elteltével Töröcsvár és az alá rendelt településeket nem válthatta ki II. (Jagelló) Ulászló fia, II. (Jagelló) Lajos (1516-1526) magyar király, mert 1526. augusztus 29-én a mohácsi csatában meghalt.

2. 3. A hétfalusi csángók az Erdélyi Fejedelemség idején

Az ország két (1526), majd három részre (1541) szakadása ellenére az erdélyi rendek az országgyűléseken mindent megtettek, hogy Brassó ne tehesse rá végérvényesen a kezét Töröcsvárra és „tartozékaira”.

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613-1629) 1617-ben meglehetősen haragos levelet írt a brassói szászoknak, amelyben az alábbiakat mondja: „*engem az ország törvénye kötelez az ország vagyonának védésére, s kegyelmetek hagyjanak fel azon szokásaikkal, hogy a fejedelemre kigyót-békát kiáltanak, s mihelyt valamely igaztalan kívánságokat visszautasítja...*”⁵⁷ A diplomáciában mindig is jeleskedő szászok ezt követően cserét ajánlottak, amelyet a fejedelem visszautasított, azonban ekkorra a brassói szászok már Erdély rendjeit is maga ellen hangolta. Ez kitűnik abból az 1625. május 11-én kelt dokumentumból, amelyben kinyilvánították, hogy „*ha brassai atyánkfiai két hónap alatt Töröcsvárra nézve igazságukat ő felségének nem praesentálják, a nélkül legyenek.*”⁵⁸

Brassó végül megtarthatta Töröcsvárat és tartozékait, ehhez viszont az öt Fogarasvidéki románajkú falut át kellett adnia, valamint bizonyos feltételeket teljesítenie. A fejedelem aláírásával ellátott okmány 1625. november 9-én látott napvilágot Kassán. Brassó a kedvező feltételekhez kötött szerződéssel mégsem volt elégedett. Mivel a nagyságos fejedelem által ígért – Brassó a töröcsvári uradalomba történő beiktatásáról szóló – adománylevél hivatalos átadására nem került sor. Ezért a szász város politikai küzdelmét tovább folytatta.

Brassónak I. Rákóczi György erdélyi fejedelmet (1630-1648) sem sikerült a saját oldalára állítani, azonban fiával és utódjával, a nagyravágyó II. Rákóczi György erdélyi fejedelemmel (1648-1660) már szót értett. Habár az 1649 januárjában és 1650 márciusában Gyulafehérváron (Alba Iulia), továbbá 1650 októberében Medgyesen (Mediaș) tartott országgyűlések még nem engedték Brassó kezén hagyni Töröcsvárat és tartozékait. Ugyanis egy 1615. évi törvényekre hivatkozva az országgyűlés továbbra is fiskális birtoknak tekintette Töröcsvárat és az alá tartozó magyar falvakat. Ennek ellenére a pénzhiánnyal küszködő II. Rákóczi György – a Brassó által ígért anyagi támogatása fejében – elérte az Országgyűlésnél, hogy az előbbieken kifejezetett akaratától eltérjen. Az 1651. évi gyulafehérvári országgyűlés április 25-én kelt határozatával végérvényesen Brassó kezére játszotta a barcasági magyar településeket.⁵⁹

Az erdélyi országgyűlés csak úgy volt hajlandó a brassói szászoknak kedvezni, ha az említett magyar települések nem kerülnek a „fundus regius” azaz, a „Királyföld” területéhez, tehát továbbra is vármegyei terület lettek volna. Továbbá súlyosabb ítéletek-

⁵⁷ ORBÁN 1873, 96. p.

⁵⁸ ORBÁN 1873, 96. p.

⁵⁹ JAKAB 1871, 14–21. pp.

ben (pl.: halálbüntetés) szász bíró csak akkor járhatott el, ha a vármegyei bírák akadályoztatva voltak.

A brassói szászság és II. Rákóczi György erdélyi fejedelem alkujával, ezt követően pedig az országgyűlés jóváhagyásával a barcasági magyar települések politikai és népesedéstörténeti sorsa végérvényesen megpecsételődött. Brassó a kilenc települést – a „*Hétfalu*” mellett Apácát és Krizbát is – lassan jobbgágyorsorba süllyesztette. A tizedik település, Barcaújfalu egy „donatio” folytán már korábban Brassó hatalma alá került.

Brassó a barcasági magyar falvaktól nemcsak azt a készpénz-, termény- vagy akár munkabeli szolgáltatást követelte meg, amellyel már korábban is Töröcsvárnak tartoztak, hanem újabb és újabb „rendkívüli adókat” szabott ki rájuk. Megfosztották őket malom- és italméresi joguktól is, továbbá – idővel – erdőhasználati joguktól is. A hétfalusiak a Tömösi-szorostól a Bodza-szorosig kiterjedt erdőszélességgel rendelkeztek, amelyből – a fakitermelés kapcsán – jelentős jövedelmük származott. Előbb csak „erdei taksát” kellett fizetniük, később erdeik jelentős részét is elvették tőlük; hiába pereskedtek érte.⁶⁰ A szászok eltiltották őket az iparüzéstől is, védve ezzel saját iparosaikat és gazdagítva Brassót és a szász falvakat.

A barcasági magyarok jelentősebb szántófölddel sem rendelkeztek. Ami volt, az is silány minőségű földterületnek számított, ezért más szász falvaktól kellett – számukra jelentős összegeket fizetve – bérelniük. Ráadásul Brassó a földek terményeire is adót vetett ki. Ezáltal a magyarság kétszeresen is fizetett. Így gazdagodott Brassó és a szomszédos falvak szászsága a barcasági magyarság „verejtékén”. Ugyanakkor a barcasági magyar falvakban jelentős németesítési folyamat zajlott. Kötelezve a falvak lakóit az evangélikus vallásra és amennyire csak lehetett a német, „szász” nyelv használatára.⁶¹ Azonban nemcsak a magyar falvak sorsa alakult ilyen szerencsétlenül, hanem a Töröcsvár környékén élő románság is hasonló helyzetbe került. Az Erdélyi Fejedelemség hanyatlását követően, Erdély Habsburg, illetve osztrák kézbe kerülésével a – barcasági – magyarság kiszolgáltatottsága tovább folytatódott.

Demográfiai tekintetben – az Erdélyi Fejedelemség idején – a természetes szaporulat mellett a bevándorlás is hozzájárult a falvak magyarsága számának a növekedéséhez. Már 1500-ban mintegy 120, 1555-ben pedig már 296 család élt a „*Hétfalu*” területén. A falvak addig tiszta magyar jellegét ekkor bontja meg néhány szörványosan beköltözött szász és román család. Korábbi adataink is vannak román bevándorlásról, de annak pontos idejét nem tudjuk. Csak annyit, hogy 1456 előtt elűzték őket a „*Hétfalu*” területéről. Ezt követően közel másfél évszázadig nem volt jellemző a román bevándorlás a falvak területére.

A külső migráció, azon belül a bevándorlás jelentősen meghatározta a települések etnikai arculatát. A 16-17. század fordulóján a románok – a török háborúk, továbbá a kedvezőtlen belpolitikai események miatt és az ebből eredő gazdasági kilátástalanság folytán – egész falvastól telepedtek át a gazdaságilag mindenképp előnyösebb helyzetben lévő Erdély területére. Elsősorban a tradicionálisan románok által lakott Fogaras környékét célozták meg, de jutott belőlük az erdélyi szászok „fővárosa”, Nagyszében, illetve Brassó környékére is.

⁶⁰ JAKAB ANDRÁS: *Hétfalu és csángó-magyar népe*. Pro Minoritate, Budapest, 2003. 25–26. pp.

⁶¹ ÁRVAY 1943, 16–17. pp.

„Birodalmunkból egynéhány falvak szöktenek el Nagyságod birodalmába némelyek Fogaras tartományába, némelyek Brassó tartományba, némelyek Szebenzékre és pedig nem latorságukért szöktenek el, hanem csak az adóknak nehéz voltáért.” – írta a havasalföldi vajda –1668-ban – I. Apafi Mihály (1661-1690) erdélyi fejedelemnek.⁶²

A román bevándorlás eredményeképpen a hét település etnikai arculata is lassan, de biztosan kezdett átalakulni. Hiába tudunk székely betelepülési kísérletekről is, ők egyéb okok (pl.: elvándorlás, asszimiláció) miatt nem tudtak megmaradni.⁶³

2. 4. A hétfalusi csángók a Habsburg birodalom részeként

Az előbbieken említett 1555-ös adatot követően egészen 1765-ig semmiféle pontos adatunk nincs a „Hétfalu” népességszámára vonatkozóan. Ekkor viszont 4 011 magyar élt a településeken, amelyről az evangélikus egyház anyakönyveinek „népmozgalmi” (keresztelés, házasságkötés és temetés) tudósítanak minket. A családnevek kettőssége alapján megfigyelhető bizonyos fokú szász és román bevándorlás is.⁶⁴

Az 1700-as években továbbra is érzékelhető – a már korábban is zajló – a román bevándorlás a Havasalföld területéről. Továbbra is az ingatag belső viszonyok, a magas adók, a török háborúk elől sokan menekültek át a Kárpátokon, köztük „Hétfalu” területére is.⁶⁵ Erről tájékoztat bennünket Baróthy József is írásában, miszerint az 1713. évi „hétfalusi” összeírás román betelepítést jegyzett fel.⁶⁶ Csak a betelepítés következtében ugorhatott meg jelentősen a „Hétfalu” területén élő románok száma. A bevándorlást ugyanakkor Brassó városa is elősegítette, mert anyagi érdeke fűződött hozzá, ugyanis a közterületekből kiszakított telkekért jelentős összegekre tett szert.⁶⁷

A „Hétfalu” településein élő románság továbbra is leginkább pásztorkodással foglalkozott, amely jól jövedelmező tevékenység volt. A románság folyamatos mozgásban volt. Az évszakoknak megfelelően vándorolt a „Hétfalu” települései és Dobruzsza, vagy akár Törökország, illetve Krím-félsziget között.⁶⁸ Az 1880-as évek közepétől azonban ez a tevékenység jelentős nehézségbe ütközött. Részben a vámhatárok, részben Havasalföld, illetve Románia népességnövekedése miatt a szántóföldek számának gyarapodásával megnehezedett az átjárás. Ekkor a „Hétfalu” településein élő románság tömeges kivándorlásba kezdett Dobruzsza irányába, mert ott még megvoltak a feltételei ennek a legeltető-vándorló állattartásnak.⁶⁹

A szászok – a románokhoz képest – kevésbé voltak aktívak a „Hétfalu” településeire történő bevándorlásban, pedig a szász vezetés jelentős erőket mozgósított a németesítés tekintetében. Amikor az 1700-as években a magyarságot megfosztották az iparüzés

⁶² FERENCZI 1992. 4. szám, 8. p.

⁶³ FERENCZI 1992. 4. szám, 9. p.

⁶⁴ ÁRVAY 1943, 26. p.

⁶⁵ JAKÓ ZSIGMOND: *A románság megtelepülése az újkorban*. 118–141. pp. in: MÁLYUSZ Elemér (szerk.): *Erdély és népei*. Királyi Magyar Pázmány Péter Tudománygyetem Bölcsészeti Karának Magyarástudományi Intézete, Franklin Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1941.

⁶⁶ BARÓTHY JÓZSEF: *Magyar föld román kézen*. Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1940. 11. p.

⁶⁷ ÁRVAY 1943, 31. p.

⁶⁸ MARIENBURG, LUCAS JOSEPH: *Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen*. Hochmeister, Hermannstadt, 1813. 178. p.

⁶⁹ ÁRVAY 1943, 33. p.

jogától, elsősorban szász iparosok és családjaik költöztek a „Hétfalu” területére. Teheték, mivel „monopolhelyzetük” volt, azonban pontos számokról nincsenek konkrét adatok. A kisszámú szász betelepülő idővel asszimilálódott a magyarságba. A későbbiek folyamán még kevésbé volt jelentős a szászok bevándorlása a magyar falvakba. Azonban bizonyos tájszavak, helynevek, illetve családnevek megerősítik egykori jelenlétüket.

2. 5. A hétfalusi csángók és az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc

Az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc a barcasági magyarság számára is jelentős eseménysorozat, akárcsak a szomszédos székelyek életében. A Brassó elnyomása alatt élő „Hétfalu” magyarsága a szabadságharcban a lehetőséget látta a szászok uralmának megtörésére. Ezért megtagadta kötelezettségeit a város felé, amely katonákat küldött a rebellis „Hétfalu” ellen és vezetőiket letartóztatta. Ugyanakkor a szászoknak sikerült megmérgezni a helyi magyarok és románok viszonyát is.

Az Agyagfalvi Székely Nemzetgyűlésen (1848. október 16-17.) „Hétfalu” magyarjai önként csatlakoztak a székely népfelkeléshez.⁷⁰ Ugyanakkor a barcasági magyarok részt vettek a „magára maradt” Háromszék hősi önvédelmi harcához. Ott voltak a kökösi hídnál, a szászhermányi ütöközetnél és minden környékbeli összecsapásban jeleskedtek.⁷¹

Azonban földrajzi helyzetükön ők sem tudtak változtatni. A Brassó által felbérelt román martalócok és szász fegyveresek két alkalommal (1848. december 14., 1848. december 23.) is megrohanták „Hétfalu” településeit, vagy félszáz magyar halottat hagyva hátra. A lakosság jó része ekkor a közeli hegyekbe menekült. A megpróbáltatások 1849. március 19-én értek véget, amikor Bem József tábornok serege bevonult Brassóba. A magyarok nem dúlták fel a várost és fegyverrel sem válaszoltak Brassó korábbi véres cselekményeire. A hétfalusiak ekkor szervezték meg a 140. honvéd zászlóaljat, amely 1849. május-június folyamán alakult meg a „Hétfalu” területéről toborzott férfiakból. Nem sokkal megszervezése után – még június folyamán – két részre osztották. A 140. honvéd hadosztály egyik fele – 1849. június 19-én és 20-án – a Brassó körüli védelmi harcokban semmisült meg. A zászlóalj másik része az 1849. július 13-i fogarasi ütöközetben veszett el.⁷² Habár a 140. honvéd alakulat zászlóalj volt, hadrendi számát csak a felbomlása után – 1849. július 22-én – kapta meg.

2. 6. „Hétfalu” a 19. és 20. században

A dualista időszakban jelentős változások köszöntettek be a hét falu életében. A 19. század utolsó és a 20. század első évtizedében számbelileg, gazdaságilag és kulturális

⁷⁰ ORBÁN 1873, 102. p.

⁷¹ HERMANN RÓBERT: *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története*. Videopont Kiadó, Budapest, 1996. 288. p.

⁷² BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet hadtörténelme*. 21. kötet, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1929. 118. p.

téren is megerősödött a „Hétfalu” népessége. A hét település 1869. január 24-én vált politikailag és gazdaságilag végérvényesen függetlenné Brassó városától. Felekezeti szinten is hamarosan elszakadt a hét település, habár megmaradtak az evangélikus egyház mellett, de 1886. március 25-én sikerült megalakítani a Brassói Magyar Evangélikus Esperességet. A közigazgatási területen is nagy előrelépést jelentett, hogy a hét falu területéből járást szerveztek, „hétfalusi járás” néven, amely egyike lett az 1876-ban megalakult Brassó vármegye három járásának. A járás központja Hosszúfalu lett. A sikeres időszakot előbb az első világháború akasztotta meg, majd a nyomában járó trianoni országcsontkítás következett.⁷³

A „Hétfalu” településein az első anyanyelvet is vizsgáló magyar népszámlálás – 1880. december 31. eszmei időponttal – 11 372 magyart írt össze.⁷⁴ Ezt követően egészen 1910-ig minimális gyarapodás figyelhető meg. Az 1910. évi – utolsó magyar – népszámlálás idején 12 098 főre nőtt a magyarság száma, azonban 1930-ban a román népszámlálás már csak 11 831 magyart regisztrált. Ennek oka, hogy a mostoha életkörülmények miatt többen elvándoroltak. Mivel a bérelt szász földek művelése mellett a hétfalusiak fakitermeléssel és – elsősorban a szászok áruinak – szállítmányozásával foglalkoztak, a vasút kiépülésével és elterjedésével a szállítmányozásnak leáldozott. Mivel jövedelmük nem lévén földet bérelni sem tudtak, ezért tömegesen vándoroltak a hétfalusiak a Havasalföldre – akár Bukarest környékére is – mivel ott jól megbecsülték szaktudásukat és szorgalmukat. Volt, aki idővel anyagilag gyarapodva visszatért, de sokan végleg „idegenbe szakadtak”. Ez utóbbi csoport rövidesen asszimilálódott a románságba.⁷⁵ Nem szabad elfelejtenünk, hogy az 1930-as években, Bukarestben a taxizást, a fuvarozást jórészt hétfalusiak látták el.⁷⁶ Nem zárható ki, hogy csak 1869 és 1910 között majd ötezer hétfalusi – főképp Hosszúfaluból – vándorolt át Romániába.⁷⁷ 1910 és 1930 között még legalább 1800 magyar vándorolt el a falvakból és az elvándorlás még a II. világháború idején is – lassan, de érezhetően – tartott. A trianoni impériumváltás után a kivándorlás mellé még a természetes fogyás is felsorakozott. E két tényező együttesen csökkentette a barcasági magyarság számát. Ez utóbbi jelenség már Apácán, Barcaújfalun és Krizbán is egyre inkább szembetűnő lett.

A románság is jelentős kivándorlásba kezdett az 1800-as évek második felében. A korábbiakban említett okok miatt családok tömegei vándoroltak ki Romániába, Dobruzsza területére, ahol egész falvakat alapítottak a „Hétfalu” helységeiből kivándorolt románok. Az 1880. évi magyar népszámlálás szerint 9 574 román élt a hét faluban, 1910-ben ez a szám 8 132 főre csappant. Az impériumváltással – hiába igyekeztek – a román hatóságok sem tudták a románság számát növelni. Most már a városi élet pozitívumai miatt is „elvágyódtak” a falvak román lakosai. Ezt az 1930. évi román népszám-

⁷³ HOCHBAUER GYULA – KOVÁCS LEHEL ISTVÁN: *A hétfalusi csángók*. Székelyföldi Régió Magazin. IV. évfolyam, 4. (44.) szám, 2011. május, Székelyudvarhely, 50. p.

⁷⁴ VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. V. kötet. Brassó, Hunyad és Szeben megye. Népszámlálási adatok 1850 és 1992 között*. Kriterion Könyvkiadó, Csíkszereda, 1997. 24–25. pp, 100. p., 147. p.

⁷⁵ ÁRVAY 1943, 26. p.

⁷⁶ KÓS KÁROLY: *Hétfalusi szekeresség*. in: *Tájak, falvak, hagyományok*, Bukarest, 1976. 80–102. pp.

⁷⁷ Árvay József is csak becsülni tudott, mivel a világháborúban Hosszúfalu evangélikus egyházkönyvei, anyakönyvei megsemmisültek. A többi viszonylag épségben megmaradt. ÁRVAY 1943, 26. p.

lálás is bizonyítja, akkor már csak 7 370 román írtak össze „*Hétfalu*” településein. Árvay József számításai szerint 1869 és 1930 között kétszer annyi román (11 359 fő) hagyta el „*Hétfalu*” területét, mint magyar (5 500).⁷⁸ A szászok száma is apadásnak indult, de itt főképp az asszimiláció játszotta a főszerepet. Az 1880. évi népszámlálás idején 236 fő élt „*Hétfalu*” településeinek valamelyikén, 1910-ben ez a szám 156 főre olvadt.⁷⁹

A trianoni békediktátum aláírása után a magyarság demográfiai helyzete egyre inkább megváltozott, számbelileg a románság gyarapodott. Ráadásul – a II. világháború után – a „*Hétfalu*” települései közül a „*Négyfalu*” jogállása is jelentősen megváltozott a „*Háromfalu*” településéhez képest. Habár gyakorlatilag már a 19. század óta egybenőttek, a román közigazgatás most hivatalosan, közigazgatásilag is egyesítette őket. Ezáltal Bácsfalva, Türkös, Csernátfalva és Hosszúfalva elvesztette önállóságát. Az 1950. november 8-án életbe lépett 5-ös számú törvény előírta a négy falu egyesülését „*Săcele*” (magyarul „*Szecseseleváros*”) néven. A települést 1968 márciusában első rangú várossá („*oraşul*”), 2000. július 11-én, a 122-es törvény szerint pedig megyei jogú várossá („*municipiul*”) nyilvánították. Hivatalos magyar neve továbbra is „*Négyfalu*” maradt.⁸⁰

3. A „*Hétfalu*” települései

A Brassótól keletre, a Kárpátok lábánál fekvő hét csángó település, a „*Hétfalu*”⁸¹ két részre osztható, a „*Négyfalu*”, illetve a „*Háromfalu*” településeire. Az előbbibe tartozik – az egymással szorosan összenőtt – Bácsfalva, Türkös, Csernátfalva és Hosszúfalva, az utóbbiba pedig Pürkerec, Tatrang és Zajzon.

4. A „*Négyfalu*” települései

A 19. század óta „összenőtt” „*Négyfalu*” településeit a román közigazgatás 1950-ben egyesítette „*Săcele*” név alatt. Az új település névadásában valószínűleg a „*săţicele*” román „*falvacskák*” szó jelenik meg. Habár négy település egyesítéséből jött létre, továbbra is falva volt. Az erősen „hullámzó” népességű település 1968-ban nyerte el a városi címet, majd 2000-től hivatalosan megyei jogú város lett.

⁷⁸ ÁRVAY 1943, 33. p.

⁷⁹ ÁRVAY 1943, 33–34. pp.

⁸⁰ KISS ENDRE: *Hol van Hétfalu?*: <http://www.pointernet.pds.hu/kissendre/kissarpad/20070423001819457000000500.html>. (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

⁸¹ KÓSA LÁSZLÓ – FILEP ANTAL: *A magyar nép táji-történeti tagolódás*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. 116–118. pp.

1. táblázat

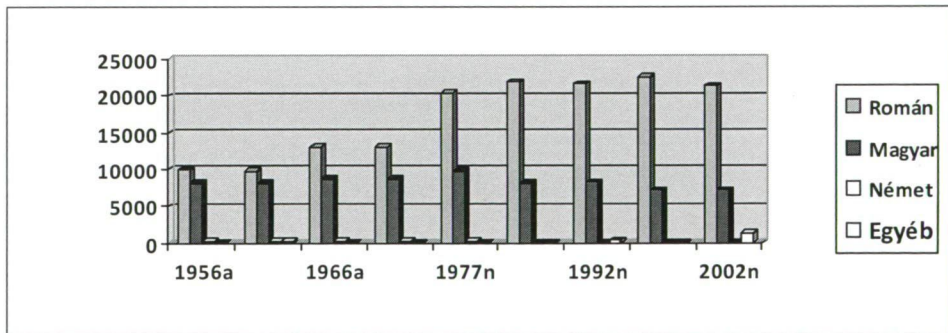
Szecseleváros (Săcele) helység nemzetiségi statisztikája (1956-2002)⁸²

Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1956a	18 365	8 140	9 911	253	–	61
1956n	18 365	8 108	9 738	268	174	77
1966a	22 000	8 727	13 005	206	25	37
1966n	22 000	8 678	12 982	231	60	49
1977n	30 551	9 790	20 484	232	14	31
1992a	30 226	8 173	21 930	96	21	6
1992n	30 226	8 231	21 606	111	266	12
2002a	29 915	7 141	22 677	62	20	15
2002n	29 915	7 165	21 364	75	1 291	21

Forrás: VARGA E. 1997, 163. p. Kiegészítve a 2002. évi romániai népszámlálás adataival. Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja: www.kia.hu (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

1. ábra

Szecseleváros (Săcele) helység népességének nemzetiségi statisztikája (1956-2002)

VARGA E. 1997, 163. p. Kiegészítve a 2002. évi romániai népszámlálás adataival. Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja: www.kia.hu (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

⁸² Az évszámok után: a = anyanyelv, n = nemzetiség.

A román közigazgatás Babaronka (Babarunca), Ósánc (Brădețu) és Subobrej-Tei településrészeket ideiglenesen kiszakította Szecselevárosból, idővel azonban ismét elvesztették önállóságukat. A korábban önálló településrészek anyanyelvi (a) és nemzetiségi (n) – népszámlálási – adatait az alábbi táblázatok tartalmazzák.

2. táblázat:

Babaronka (Babarunca) helység népességének nemzetiségi statisztikája (1966)

Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1966a	462	27	428	–	–	7
1966n	462	27	429	–	–	6

Forrás: VARGA E. 1997, 164. p.

3. táblázat

Ósánc (Brădețu) helység népességének nemzetiségi statisztikája (1966)

Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1966a	159	35	118	6	–	–
1966n	159	33	120	6	–	–

Forrás: VARGA E. 1997, 164. p.

4. táblázat

Subobrej-Tei helység népességének nemzetiségi statisztikája (1966)

Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1966a	188	44	143	–	–	1
1966n	188	44	143	–	–	1

Forrás: VARGA E. 1997, 164. p.

5. táblázat

Szecseleváros (Săcele) helység népességének felekezeti statisztikája (1992, 2002)⁸³

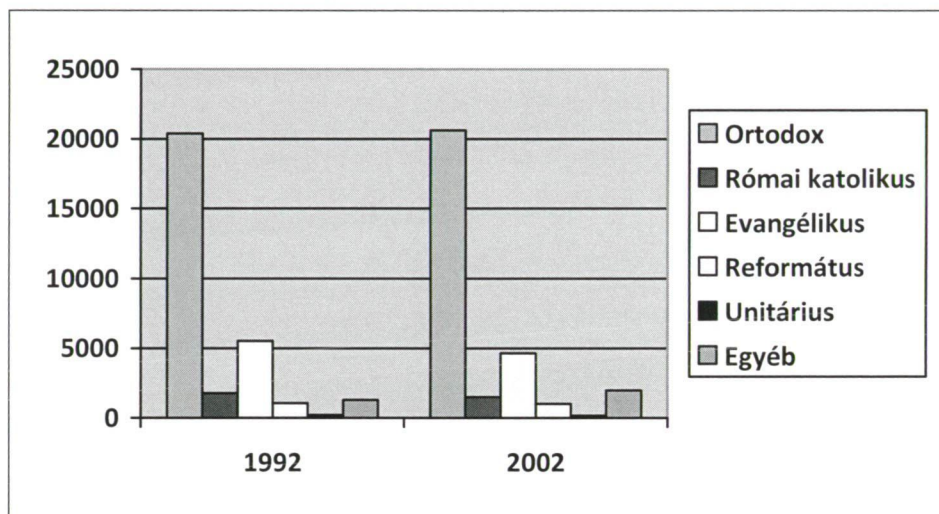
Év	Összesen	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitárius	Ortodox	Egyéb
1992	30 226	1 760	1 064	316+5 207*	196	20 400	1 283
2002	29 915	1 480	1 008	111+4 551*	164	20 633	1 968

Forrás: VARGA E. 1997, 164. p. Kiegészítve a 2002. évi romániai népszámlálás adataival. Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja: www.kia.hu (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

⁸³ 1992: Az evangélikusok oszlopában az ágostai hitvallású, illetőleg a zsinat-presbiteri evangélikus-lutheránus egyház hívei külön rovatban szerepelnek; az utóbbiak számát * jel különbözteti meg.

2. ábra

Szecseleváros (Săcele) helység népességének felekezeti statisztikája (1992, 2002)

Forrás: VARGA E. 1997, 164. p. Kiegészítve a 2002. évi romániai népszámlálás adataival. Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja: www.kia.hu (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

Felekezeti téren a „Hétfalú” településein nyolc evangélikus, három római katolikus és egy református templommal rendelkezik az itt élő magyarság, s minden templom köré viszonylag nagyobb számú gyülekezet szerveződik.⁸⁴ Ezzel szemben az ortodox felekezethez tartozó jelentős számú románság közel 15 templomot, illetve kápolnát mondhat magáénak a hét településen. A „Négyfalú” területén a Jehova tanúi Egyháznak is van egy királyságterme, amelyet 1995-ben építettek, továbbá az – egyre növekvő hívőszámmal rendelkező – Evangéliumi Keresztény Egyházközösség is rendelkezik egy imaházzal.

4. 1. Bácsfalú

4. 1. 1. Fogalmi meghatározás

Bácsfalú (románul Baciú, németül Batschendorf, latinul villa Abbatis) Brassó felől jövet az első települése a – „Hétfalú” területéhez tartozó – „Négyfalú”-nak.

A helység nevének eredete vitatott. Első említése 1366-ban I. (Nagy) Lajos magyar király adománylevelében történt, akkor „Zlanfalua” névvel jelölték.⁸⁵ A korai településnévben szereplő „Zlan” szláv eredetű román személynévre utal.⁸⁶ Árvay József sze-

⁸⁴ HOCHBAUER – KOVÁCS 2011. május, 50. p.

⁸⁵ KÁZMÉR MIKLÓS: *A „falú” a magyar helynevekben. (XIII–XIX. század).* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. 275. p.

⁸⁶ ÁRVAY 1943, 29. p

rint „a Bácsfalu név előtagjában szereplő Bács személynévből következtetést nem vonhatunk le, mert e személynév lehet török, valamint török eredetű magyar vagy rumén személynév is.”⁸⁷ Kiss Attila szerint „Bácsfalu nevének előtagja a FNESz⁸⁸ szerint a Baãacs személynévből keletkezett, ennek tövében feltehetőleg az ótörök baãa méltóság-név rejlik.”⁸⁹

Más elméletek szerint Bácsfalu első lakói a „bácsok”, azaz juhászok voltak,⁹⁰ olyan személyek, akik juhtenyésztéssel foglalkoztak. Tehát előfordulhat, hogy a helység neve a lakók foglalkozását örökölte meg.

4. 1. 2. Nemzetiségi és felekezeti viszonyok

A Barcaság délkeleti peremén, a Tömösi-szoros bejáratánál fekvő Bácsfalu a „Négyfalu” legnyugatabbi települése, közvetlenül Brassó szomszédságában, attól közel tíz km-re délkeletre. Bácsfalu a „Négyfalu” nyugati kapuja, amely közvetlenül a Tömös-patak jobb partján fekszik. Bácsfalu – a többi csángó településsel egyetemben – előbb a töröcsvári uradalom tartozéka volt, majd, 1498-tól – miután Brassó megszerezte Töröcsvárat és annak „kiszolgáló” településeit – egészen 1848-ig jobbágysorban tartotta annak lakóit. A település földrajzi fekvése meghatározta lakosságának mindennapjait, akik évszázadok óta állattartással (juhtenyésztés), fuvarozással (szekerezés) foglalkoztak, valamint a határ mentén fekvő hegyi ösvényeken őrszolgálatot teljesítettek. A szekerezést leginkább a magyarok, amíg a juhtenyésztést főképp a románok üzték.⁹¹

A Pallas Nagylexikona az alábbiakat közli a településről: „Bácsfalu (*Bazendorf, Bacfaliu*), nközség Brassó vármegye hétfalusi járásában, (1891) 1 862 magyar (csángó) és oláh lakossal; a Hétfalu egyike, régi okmányokban Bãthfalw, Bachfalu, Villa Abbatis és Bãtia név alatt fordul elő; legelőbb bacsok (juhászok) telepedtek oda; a XIV. században még nem létezett, 1456. Csernãtfalu leányegyháza volt, melytől csak századunkban vált el. A tömösi szoros bejáratánál fekszik, melyen át élénk fuvarozást üznek Romániába; lakói juhtenyésztéssel és faiparral foglalkoznak.”⁹²

A magyarok – így a bácsfalusiak – megélhetését is a 19. századtól a gyümölcsstermesztés, az „erdőlés” (fakitermelés, fafeldolgozás), valamint az állattartás (pl.: ló, szarvasmarha) biztosította. Az állattartással szemben a földművelés nem igazán tudott meggyökeresedni a gyenge minőségű, kavicsos talaj miatt.

⁸⁷ ÁRVAY 1943, 29. p.

⁸⁸ KISS LAJOS: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. I. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 131–132. pp.

⁸⁹ KISS ATTILA: *A nyugati oguz (úz) törzsek helynévi nyomai a Kárpát-medencében*. Meridionale Belvedere Magyar Hímondó. Szegedi Történezhallgatók Lapja. XVIII. évfolyam, 1–2. szám, Belvedere Meridionale Alapítvány, Szeged, 2006. február–március, 7. p.

⁹⁰ ORTUTAY I. kötet, 1977. 186. p.

⁹¹ VISTAI ANDRÁS JÁNOS: *Tekintő. Erdélyi helynévkönyv*. I. kötet.

archive.org/web/20110710231100/http://www.fatomyosfalunk.com/html/erdelyi_helynevkonyv.html (letöltés ideje: 2014. február 9.)

⁹² GERÓ (szerk) 2. kötet, 1893. 437. p.

6. táblázat

Bácsfalu helység nemzetiségi statisztikája (1850-1941)⁹³

Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1850n	2 199	974	1168	–	57	–
1880a	1 941	974	858	19	...	3+87
1880b	1 941	1 020	898	20	...	3
1890a	1 862	1 067	789	6	...	–
1900a	1 973	1 179	729	17	...	48
1910a	2 017	1 223	684	20	...	90
1920n	2 237	1 415	783	37	...	2
1930a	2 152	1 348	756	39	–	9
1930n	2 152	1 335	765	42	–	10
1941n	2 716	1 390	1244	70	...	12

Forrás: VARGA E. 1997, 163-164. pp.

A Nagykőhavas lábánál elterülő Bácsfalu neve V. László magyar király (1453-1457) 1456. évi rendeletében is szerepel, mint Csernátfalu Szent Mihály egyházának filiája. A település lakói a reformáció idején a római katolikus hitről áttérnek az evangélikus vallásra. Azonban ekkor sem alkotott még önálló egyházközséget.⁹⁴ Bácsfalu önálló egyházközségként csak 1808-tól létezik, ekkor szakadt el anyaegyházától, Csernátfalutól. A település barokk stílusú evangélikus temploma 1811-ben épült.⁹⁵

7. táblázat

Bácsfalu helység felekezeti statisztikája (1850-1930)

Év	Összesen	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitárius	Ortodox	Egyéb
1850	2 199	19	–	954	–	1 226	–
1857	2 332	10	–	1 027	–	1 295	–
1869	2 064	43	14	977	–	1 029	1
1880	1 941	81	30	912	4	906	1
1890	1 862	82	44	935	11	789	1
1900	1 973	130	52	989	19	774	3
1910	2 017	126	54	1 040	9	779	9
1930	2 152	157	106	1 097	14	759	19

Forrás: VARGA E. 1997. 164. p.

⁹³ Nincs adat. (Az illető nemzetiséget az adott népszámlálás nem kérdezte, vagy rá vonatkozóan adatot nem közölt.) Az évszámok után: a = anyanyelv, n = nemzetiség. 1880a = Eredeti közlés. (Az egyéb rovatban + jel után a beszélni nem tudók száma szerepel.) 1880b = Az eredeti közlés kiigazítva. (A beszélni nem tudók az egyes anyanyelvek között számarányuknak megfelelően szétosztva.)

⁹⁴ LÉSTYÁN FERENC: *Megszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség templomai*. 1. kötet, Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség, Gyulafehérvár, 2000. 55. p.

⁹⁵ *Evangélikus Információs Portál*: <http://www.evangelikus.net/taxonomy/term/107> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

A településen élő románság a görögkeleti hitet követi. Templomuk Szent Miklós (Sfântul Nicolae) tiszteletére szentelték fel. A mai barokk, ortodox templomot 1776 és 1814 között építették. Ikonosztáza, továbbá külső reliefsjei, valamint freskói, egyedülálló díszítettsége, építészeti jegyei miatt a templomot a Román Tudományos Akadémia az 1950-es években építészeti és kulturális örökségnek nyilvánította.⁹⁶

4. 2. Türkös

4. 2. 1. Fogalmi meghatározás

Türkös (románul Turcheș, németül Türkendorf, latinul villa Turcica) Bácsfalu után a második település Brassóból jövet. Bácsfaluval annyira egybenőtt, hogy határukat nehéz megállapítani. Első okleveles említése 1366-ból származik, akkor I. (Nagy) Lajos magyar király adománylevelében „*Turchfalua*” néven találkozunk vele. Azonban 1460-ban már „*Therkes*”, illetve „*Temes*”, 1500-ban „*Thyrkes*”, 1625-ben, 1651-ben, illetve 1652-ben „*Türkös*” formában jelent meg.⁹⁷

A település neve feltehetően török, „türk” eredetű. Kiss Attila a következőket írja a település nevééről: „*Magyar nyelvterületen egyedül Erdély délkeleti szögletében, Brassótól keletre, a délkeleti Kárpátok lábánál elterülő Hétfalu területéről tudunk adatolni turc- alakból képzett helynevet, ez Türkös falu (1366: Turchfalua). A besenyők, úzok, kunok közül egyedül az úzokra⁹⁸ vonatkozhat a türk név.*”⁹⁹ Az úzok 1060-1070 körül telepedtek be kisebb csoportokban a királyi Magyarország területére.¹⁰⁰ Ezért nem lehet kizárni, hogy a helység nevében megörökített türk nép az úz lenne.¹⁰¹

4. 2. 2. Nemzetiségi és felekezeti viszonyok

A Brassótól délkeletre, Bácsfalu és Csernátfalu között, a Nagykőhavas lábánál fekvő Türkös a „Négyfalu” második települése. A falu földrajzi fekvése meghatározta lakosságának mindennapjait, akik állattartással (juhtenyésztés), fuvarozással (szekerezés) foglalkoztak, valamint a határ mentén fekvő hegyi ösvényeken őrszolgáltatást teljesítettek. A szekerezést leginkább a magyarok, amíg a juhtenyésztést főképp a románok űzték. A csángók – így a türkösiek is – híres fuvarosok voltak. Bécs és Isztambul között ők bonyolították a cserekereskedelmet, elsősorban faárut, állati termékeket, valamint oltott meszet szállítottak. A predeáli vasút megépítése előtt, 1877-1878-ban érte el csúcst a fuvarozás. A vasút megépülése után ennek a korszaknak leáldozott, a csángók bérkocsisok, jó mesteremberek lettek. Kőműveseik, ácsaik felépítették a román fővárost, Bukarestet.¹⁰² Malonyai Dezső „A magyar nép művészete” című – 1909-ben megjelent –

⁹⁶ *Biserica Sfântul Nicolae, Baciul*, Situl ce se dorește a fi un catalog al Bisericii din România: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=13943> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

⁹⁷ LÉSTYÁN 2000, 54–55. pp.

⁹⁸ RÁSONYI LÁSZLÓ: *Bulaqs and Oăuzs in Medieval Transsylvania. Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* Tomus 33 (2). 1979. 145. p. RÁSONYI László: *Hidak a Dunán. A régi török népek a Dunánál* (második, javított kiadás). Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 274. p.

⁹⁹ KISS 2006. február–március, 5. p.

¹⁰⁰ KISZELY ISTVÁN: *A magyar ősnép története*. Magyar Ház – Szkitia Kiadó, Budapest, 2001. 116. p.

¹⁰¹ RÁSONYI 1979, 145. p. RÁSONYI 2004, 274. p.

¹⁰² ANTOS ÁRPÁD: *Barangolások Erdélyben 42. – Bácsfalu*. Hetedhétáthar, közérdekű internetes magazin: <http://hethethatar.hu/hethatar/?p=9962> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

munkájában azt írta, hogy a Hétfalu „Bukarest külvárosának” is tekinthető. A Bukarestben élő hétfalusi csángókról megjegyzi, hogy nincs közöttük koldus és rossz erkölcsű fehérség.¹⁰³

A Pallas Nagylexikona az alábbiakat közli a településről: „*Türkös (Türköndorf, Türkeschdorf), nagyközség Brassó vármegye hétfalusi járásban, egyike az u. n. Hétfalunak, (1891) 3277 magyar és oláh lakossal.*”¹⁰⁴

8. táblázat

Türkös helység népességének nemzetiségi statisztikája (1850-1941)¹⁰⁵

Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1850n	3 811	1 715	1 774	7+8*	307	–
1880a	3 515	1 678	1 583	58	...	56+140
1880b	3 515	1 748	1 649	60	...	58
1890a	3 277	1 713	1 529	24	...	11
1900a	3 204	1 785	1 356	31	...	32
1910a	3 235	1 880	1 333	21	...	1
1920n	3 174	1 970	1 184	5	...	15
1930a	3 005	1 841	1 129	27	–	8
1930n	3 005	1 833	1 121	29	12	10
1941n	3 154	1 695	1 380	58	...	21

Forrás: VARGA E. 1997. 164. p.

Türkös a középkorban a Csernátfaluban található Szent Mihály Római Katolikus Plébánia filiája, azaz leányegyháza volt. Középkori templomáról nem maradt ránk adat. A reformáció idején lakói az evangélikus hitre tértek át. Barokk stílusú temploma ma is a település központjában – közvetlenül a néprajzi múzeum mellett – áll.

Mária Terézia magyar királynő (1740-1780) uralkodása alatt – 1750 előtt – tekintélyes lélekszámú római katolikus székely érkezett a „Hétfalu” településeire. Ezért vált – 1750-ben az esztergomi érsek megbízásából, valamint Stáber Ferenc brassói jezsuita atya áldozatos munkája eredményeként – újraalapíthatóvá és erősödött meg a római katolikus egyházközség. A jezsuiták által megkezdett egyházszerzői-gondozói tevékenységet a ferencesek folytatták.¹⁰⁶ Mária Terézia már 1751-ben engedélyezte a templom felépítését. Az első templom egy kis fakápolna volt, amelyet 1752-ben építettek és szenteltek fel, azonban ez 1766-ban egy szélvihar áldozatává vált. Ezt követően a szentmiséket a plébánián tartották 1770-ig, amikor is felépítették – a később többször átalakított és felújított –, a ma is álló római katolikus templomot. A templom stílusa egyszerű, félkör alakú ablakkal, sima plafonnal.

¹⁰³ MALONYAI DEZSŐ: *A magyar nép művészete*. 2. kötet, Franklin Társulat, Budapest, 1909. 118. p.

¹⁰⁴ GERŐ (szerk.) 16. kötet, 1897. 454. p.

¹⁰⁵ ... Nincs adat. (Az illető nemzetiséget az adott népszámlálás nem kérdezte, vagy rá vonatkozóan adatot nem közölt.) Az évszámok után: a = anyanyelv, n = nemzetiség. 1850: A *-gal jelzett szám a magyarok rovatában a székely, a németek rovatában a szász nemzetiségűek számát jelöli. 1880a = Eredeti közlés. (Az egyéb rovatban + jel után a beszélni nem tudók száma szerepel.) 1880b = Az eredeti közlés kiigazítva. (A beszélni nem tudók az egyes anyanyelvek között számarányuknak megfelelően szétosztva.)

¹⁰⁶ *A türkös római katolikus egyházközség története*, Szent Mihály Római Katolikus Plébánia, Négyfalu – Türkös honlapja: http://www.ntpleb.ro/page-2-plbnia_trtnete.html (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

A türkösi románság a görögkeleti felekezethez tartozik. A településrészen két román ortodox templom található. Az egyik – az 1781 és 1783 között épült – Nagyboldogasszony tiszteletére (Adormirea Maicii Domnului),¹⁰⁷ a másik az 1872-ben Keresztelő Szent János tiszteletére (Nasterea Sfântul Ioan Botezătorul) felszentelt ezüstkupolás templom.¹⁰⁸

9. táblázat

Türkös helység népességének felekezeti statisztikája (1850–1930)

Év	Összesen	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitárius	Ortodox	Egyéb
1850	3 811	117	4	1421	–	2 269	–
1857	4 262	118	1	1659	–	2 484	–
1869	3 875	178	25	1603	–	2 069	–
1880	3 515	190	62	1509	12	1 719	23
1890	3 277	198	72	1447	6	1 546	8
1900	3 204	186	75	1520	25	1 384	14
1910	3 235	225	98	1553	16	1 336	7
1930	3 005	253	107	1492	24	1 109	20

Forrás: VARGA E. 1997. 164. p.

4. 3. Csernátfalva

4. 3. 1. Fogalmi meghatározás

Csernátfalva (románul Cernatu, németül Zernendorf, villa Sancti Michaelis) első okiratos említése – az oklevelek tanúsága szerint – 1366-ban történt. Ekkor „*Chernadfalua*” formában¹⁰⁹ jelent meg a település neve. A helység nevének töve feltehetően a szláv eredetű „*čürnú*”, azaz „*fekete*” melléknévben keresendő.¹¹⁰ Árvay József is szláv „eredetet” vélt felfedezni, de némiképp eltérő módon: „*Csernátfalva (korábban Csernátfalva) neve a szláv eredetű rumén Černat személynévvvel ... alakult.*”¹¹¹ A település neve előfordult „*Zent Mihali*” formában is, amint arról egy 1456-ban kelt oklevél is tájékoztat bennünket. A falu akkori nevét egyházának védőszentjéről, Szent Mihályról kapta. Ezért bizonyosra vehetjük, hogy akkoriban a helység területén már templom állott és lakói római katolikusok, azaz magyarok voltak.¹¹²

Léstyán Ferenc az alábbiakat közli a falu nevééről: „*1366-ban Charnadfalua néven jelentkezik az okiratokban. 1444-ben Chornatha, 1456-ban Zent Mihali, Zent Mihály,*

¹⁰⁷ *Biserica Adormirea Maicii Domnului Turcheș*, Situl ce se dorește a fi un catalog al Bisericii din România: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=13945> (Letöltés ideje: 2013. július 28.)

¹⁰⁸ *Biserica Sfântul Ioan Botezătorul, Turcheș*, Situl ce se dorește a fi un catalog al Bisericii din România: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=19920> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹⁰⁹ KÁZMÉR 1970, 278. p.

¹¹⁰ KISS 2006. február–március, 7. p.

¹¹¹ ÁRVAY 1943, 29. p.

¹¹² ICZKOVITS 1939, 80. p.

1459-ben Hentmichálfalva, 1506-ban Villa Sancti Michaelis, 1507-ben Mechelsdorf, 1509-ben Michelsdorf, 1531-ben Zenthmihalfalva formában fordul elő. 1456-ban az oklevelekben feltűnő Szent Mihály név a tiszteletére szentelt templom bizonyosága.¹¹³

4. 3. 2. Nemzetiségi és felekezeti viszonyok

A Brassótól délkeletre fekvő Csernátfalva a „Négyfalva” harmadik települése, amely Türkös és Hosszúfalva között terül el. Csernátfalva volt a „Hétfalva” vidékének kereskedelmi központja, amelyet központi fekvése is elősegített. A falunak keresett vására volt, melyet azonban Brassó betiltott és a vásártartási engedélyt csak 1842-ben kapta vissza.

A Pallas Nagylexikona az alábbiakat közli a településről: „Csernátfalva (Zernendorf, Cernatu), nagyközség Brassó vármegye hétfalusi járásában, (1891) 2628 magyar (csángó) és oláh lakossal. Piacán az 1848. a haza szabadságáért elvérzett csángók emlékszobra áll (felállított 1891.).”¹¹⁴

A hétfalusi – így a csernátfalusi – magyarok híres mesteremberek hírében álltak. A férfiak közül sokan cipész- és szabómesterséget tanultak, továbbá remek kocsikat, kerekeket készítettek. Jó kádárok is akadtak közöttük. Az asszonyok – a férfiak távollétében – szakácsnőként, cselédként dolgoztak. Így tudták ellátni a nagy lélekszámú családjaikat.

Demográfiai szempontból kedvező helyzetben voltak a hétfalusi magyar családok. Sok gyermek született, egy-egy családban nem volt ritka, hogy hetet, nyolcat is neveltek. Előfordult, hogy a tehetségesebb és tehetősebb gyermekeket külföldi iskolákba küldték. Külön értelmiségi alakult ki a tanult hétfalusi emberekből.¹¹⁵

10. táblázat

Csernátfalva helység népességének nemzetiségi statisztikája (1850–1941)¹¹⁶

Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1850n	3 034	1 411	1 577	–	46	–
1880a	2 846	1 630	1 040	42	...	18+116
1880b	2 846	1 699	1 084	44	...	19
1890a	2 628	1 684	863	73	...	8
1900a	2 577	1 855	693	27	...	2
1910a	2 561	1 981	545	28	...	7
1920n	2 479	1 989	451	25	...	14
1930a	2 518	1 965	510	30	–	13
1930n	2 518	1 955	491	39	21	12
1941n	2 532	1 873	575	70	...	14

Forrás: VARGA E. 1997. 163–164. pp.

¹¹³ LÉSTYÁN 2000, 39–40. pp.

¹¹⁴ GERŐ (szerk.) IV. kötet, Budapest, 1893. ... p.

¹¹⁵ ANTOS ÁRPÁD: *Barangolások Erdélyben 42. – Bácsfalva*. Hetedhétátár, közérdekű internetes magazin: <http://hetedhethatar.hu/hethatar/?p=9962> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹¹⁶ ... Nincs adat. (Az illető nemzetiségét az adott népszámlálás nem kérdezte, vagy rá vonatkozóan adatot nem közölt.) Az évszámok után: a = anyanyelv, n = nemzetiség. 1880a = Eredeti közlés. (Az egyéb rovatban + jel után a beszélni nem tudók száma szerepel.) 1880b = Az eredeti közlés kiigazítva. (A beszélni nem tudók az egyes anyanyelvek között számarányuknak megfelelően szétosztva.)

Egyháztörténetileg a „Hétfalu” legjelentősebb települése Csernátfalu volt. Először itt építettek templomot a „Hétfalu” területén, továbbá Csernátfalu anyaegyháza is volt a másik hat hétfalusi magyar településnek. A Szent Mihály tiszteletére felszentelt templom építésére vonatkozóan konkrét adataink nincsenek, de legkésőbb a 15. század közepéig felépült. Csernátfalu templomáról először Hunyadi János 1440-ben kiadott rendelete tájékoztat. Ez a rendelet is bizonyítja, hogy a templom korábban épülhetett, mivel az okiratban konkrétan a Szent Mihály-templom papjának részére fizetendő dézsma rendezéséről esett szó. V. László magyar király (1446-1458) 1456. évi oklevele szintén a dézsma kérdésében intézkedett. Továbbá megvédte a Szent Mihály-templom jogait a töröcsvári uradalommal szemben, amely jogtalanul dézsmáját lefoglalta. Az oklevélből kitűnt, hogy már csak a szomszédos Bácsfalu, Türkös továbbá Hosszúfalu tartoztak Csernátfalu anyaegyházához. Ekkorra már a „Háromfalu” települései – a pütkerenci templom építése miatt – egyházilag elszakadtak Csernátfalutól.¹¹⁷ A következő elszakadó egykori filia, Hosszúfalu volt, amely valószínűleg 1527-ben, de mindenképp a reformáció kibontakozás előtt szakadt el Csernátfalutól és vált önálló egyházközséggé. Az 1500-ban Brassó főhatalma alá került Csernátfalu a reformáció hatására vallást váltott. Azonban a szomszédos Háromszék székelyeitől eltérően, nem a református, hanem szász nyomásra az evangélikus egyházhoz csatlakozott. Brassó város tanácsa 1738-ban is szorgalmazta, hogy a „Hétfalu” kitartsa az ágostai hitvallás mellett. Közben, a 18. században az időközben leromlott állagú templomot 1777/1778-ban úgy átépítették, hogy középkori stílusjegyeiből szinte semmi sem maradt meg. A harang felirata szerint ekkor már csak Bácsfalu és Türkös filiái tartoztak hozzá. A 19. században azonban ezek is elszakadtak tőle.

A barokk stílusú, magas, négy saroktoronyos harangtoronnyal rendelkező evangélikus templom ma is a település központjában található. A Szász Evangélikus Egyháztól való elszakadás gondolata már 1844-ben felmerült, de csak 1874-1877 között valósulhatott meg. A hétfalusiak II. világháború után a magyar anyanyelvű lutheránus püspökséghez tartoztak.¹¹⁸

11. táblázat:

Csernátfalu helység népességének felekezeti statisztikája (1850–1930)

Év	Összesen	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitárius	Ortodox	Egyéb
1850	3 034	15	–	1396	–	1 623	–
1857	3 288	31	6	1492	–	1 756	3
1869	3 040	94	31	1543	3	1 350	19
1880	2 846	112	85	1513	5	1 095	36
1890	2 628	107	96	1520	4	757	144
1900	2 577	120	106	1636	3	698	14
1910	2 561	164	104	1719	3	550	21
1930	2 518	174	123	1683	22	504	12

Forrás: VARGA E. 1997. 164. p.

¹¹⁷ ÁRVAY 1943, 27–28. pp.

¹¹⁸ LÉSTYÁN 2000, 39–40. pp.

A Csernátfaluban élő románság a görögkeleti hitet követi. A településen két görögkeleti templom is található. Az egyik a településrész központjában áll. Az ezüst hagymakupolás, egyhajós román ortodox templomot Nagyboldogasszony (Adormirea Maicii Domnului) tiszteletére szentelték fel.¹¹⁹ A másik templom a temetőben található. Az 1781 és 1783 között épült román ortodox templomot Szent Miklós (Sfântul Nicolae) tiszteletére szentelték fel.¹²⁰

4.4. Hosszúfalu

4.4.1. Fogalmi meghatározás

Hosszúfalu (románul Satu Lung, németül Langendorf, latinul villa Longa) a „Négyfalu” negyedik települése Brassó felől jövet. A település nevének első említése „Huzyufalu” formában I. (Nagy) Lajos magyar király 1366. évi adománylevelében szerepel.¹²¹ Hosszúfalu az egyedüli település a „Hétfalu” helységei közül, amelynél biztosan állíthatjuk, hogy nevének eredete ismert. Az egyedüli település, amely egyértelműen magyar eredetű.¹²² A helység nevének eredetét könnyen beláthatjuk, ha egy pillantást vetünk Hosszúfalu akár régi, akár mai térképére. Látható, hogy főutcája hosszan nyúlik el az egykori országút, napjainkban a főútvonal mellett. Kiss Attila is hasonlóan fogalmaz: „Hosszúfalu neve a település elnyúlt, hosszúkás alakjával kapcsolatos...”¹²³ Kiss Lajos a „Földrajzi nevek etimológiai szótára” című írásában szintén hasonló értelmet ad a falunév jelentésének.¹²⁴

4.4.2. Nemzetiségi és felekezeti viszonyok

A Brassótól délkeletre fekvő Hosszúfalu a „Négyfalu” negyedik települése, amely – Brassó felől nézve – Csernátfaluba után található. A Tatrang-patak mellett, a Csukáshegység lábánál elterülő Hosszúfaluba az 1760-as években nagyobb székely bevándorlás történt. A 19. század elején pedig a Havasalföldről érkezett jelentősebb számú román letelepülő. Ez a két bevándorlás jelentős népességszaporítást okozott, ezáltal a „Négyfalú” legnagyobb népességszámú településévé vált. Ezért már a harmadízben 1868-ban átépített, román stílusúra emlékeztető evangélikus templomban sem fértek el a hívek. A népesség gyarapodása hatott a nevelésügy fejlesztésére is. A faluban 1837-ig gyakorlatilag nem volt iskola. Ekkor a templom mellett iskola is létesült, egészen 1858-ig, csak egy rendes tanító oktatott, majd két segédtanítót kellett alkalmazni; az egyiket az Alszege, a másikat a Felszege. Később mindkét településrészen két-két segédtanítót foglalkoztattak. A 18. század második, illetve a 19. század első felében bekövetkezett népességnövekedés a „Hétfalu” legjelentősebb településévé léptette elő Hosszúfalut. Ennek következtében 1876-ban, Brassó vármegye felállításakor, a település a hétfalusi járás járási székhelye lett.

¹¹⁹ *Biserica Adormirea Maicii Domnului Cernatu*, Situl ce se dorește a fi un catalog al Bisericii din România: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=19921> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹²⁰ *Biserica Sfântul Nicolae Cernatu*, Situl ce se dorește a fi un catalog al Bisericii din România: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=13942> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹²¹ KÁZMÉR 1970, 278. p.

¹²² ÁRVAY 1943, 29. p.

¹²³ KISS 2006. február–március, 7. p.

¹²⁴ KISS I. kötet, 1988., 456. p.

Hosszúfalú helység népességének nemzetiségi statisztikája (1850-1941)¹²⁵

Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1850n	8 168	2 240	5 466	–	462	–
1880a	6 956	2 500	4 067	95	...	8+286
1880b	6 956	2 607	4 242	99	...	8
1890a	6 420	2 634	3 435	59	...	292
1900a	6 239	2 705	3 428	100	...	6
1910a	6 021	2 854	3 080	58	...	29
1920n	6 168	3 283	2 788	47		50
1930a	5 895	2 949	2 901	34	–	11
1930n	5 895	2 941	2 902	35	–	17
1941n	6 237	2 782	2 715	66	...	674

Forrás: VARGA E. 1997. 164. p.

A Pallas Nagylexikona az alábbiakat közli a településről: „*Hosszúfalú (Langendorf, Satulungu), nagyközség Brassó vármegye hétfalusi járásban, (1891) 1673 házzal és 6420 lakossal (közte 2634 csángó magyar és 3435 oláh), egyike az u. n. Hétfalunak. A járási szolgabírói hivatal székhelye, van járásbíróháza, állami felső népiskolája és faragászati iskolája, többféle egylete, gőzmalma, posta- és táviróhivatala és postatakarékpénztára. Lakói Romániával kereskedést űznek s marhatenyésztéssel, juhtenyésztéssel foglalkoznak.*”¹²⁶

Székely Géza 1936-ban megjelent munkájában érdekes adatot közölt a Hosszúfalúhoz tartozó településrészről, Garcsinról: „*Hosszúfalun (Satulung) túl, a Garcsin patak jobbpartján, az Ósánc felé vezető út két oldalán érdekes cigánytelepet találunk, mely rendezett utcáival, házsoraival és aránylag jókarban levő házaival a letelepült cigányok szorgalmát és jómódját mutatja.*”¹²⁷ Garcsin napjainkban is létezik, itt található Románia egyik legnagyobb kompakt roma közössége. Garcsinba az 1950-es évek táján kezdtek nagyobb számban betelepülni a romák, akik száma évről évre nőtt. „*Négyfalú*” szélén fából, bádogból, rongyból, sárból „házakat” építettek maguknak.

A marosvásárhelyi Rádió Románia 2010. augusztus 30-án beszámolt arról, hogy „*különálló községben szeretnének élni a Brassó megyei, Négyfalú főként romák lakta*

¹²⁵ ... Nincs adat. (Az illető nemzetiséget az adott népszámlálás nem kérdezte, vagy rá vonatkozóan adatot nem közölt.) Az évszámok után: a = anyanyelv, n = nemzetiség. 1880a = Eredeti közlés. (Az egyéb rovatban + jel után a beszélni nem tudók száma szerepel.) 1880b = Az eredeti közlés kiigazítva. (A beszélni nem tudók az egyes anyanyelvek között számarányuknak megfelelően szétosztva.)

¹²⁶ GERŐ (szerk.) 9. kötet, 1895. 406. p.

¹²⁷ SZÉKELY GÉZA: *A Nagykőhavas (Piatra Mare) leírása*, Szerzői Kiadás, Brasov, 1936. 51. p.

negyedének, a Garcsinnak a lakói. A negyedben, közel nyolcezer ember él. Kilencven százalékuk roma, sokgyerekes családok, akiknek semmilyen jövedelmük nincs az állami segítyen kívül. A garcsiniak azt nehezményezik, hogy a polgármesteri hivatal semmilyen infrastrukturális beruházást nem eszközölt a negyedben, sem az utakat nem aszfaltozta, sem az ivóvizet nem vezette be, a csatornázás pedig szóba sem került. Négyfalu polgármestere, Radu Nistor Florea kijelentette, nem akadályozná meg a negyed különválását. Elmondta, a Garcsinban lakó, munkanélküliek és családjaik segítése felemészti a város saját bevételének 70 százalékát. Radu Nistor Florea szerint Négyfalu jól járna a szétválással ugyanis így több pénzt fordíthatna a beruházásokra.”¹²⁸ Az elszakadásnak azonban kicsi az esélye, mert Garcsin képtelen lenne fenntartásáról gondoskodni. A nyomor, a munkanélküliség, a kilátástalanság miatt leírhatatlan körülmények között élő romák segítyeiből, alkalmi munkákból élnek, egy részük gombászatból, az erdők terményeinek összegyűjtéséből és a brassói piacon történő értékesítésből próbálna megélni. Ugyanakkor szomorú statisztikai adat, hogy Brassó megyében itt a legmagasabb a bűnözési ráta, ezért nemrég csendőr- és rendőrőrsöt is kénytelenek voltak Garcsinban létesíteni.¹²⁹

13. táblázat

Hosszúfalu helység népségének felekezeti statisztikája (1850-1930)

Év	Összesen	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitárius	Ortodox	Egyéb
1850	8 168	–	3	2 191	–	5 931	–
1857	8 910	6	14	2 447	–	6 326	12
1869	7 664	1	65	2 460	3	4 954	7
1880	6 956	8	114	2 388	2	4 245	17
1890	6 420	8	198	2 286	2	3 690	40
1900	6 239	4	196	2 328	15	3 428	32
1910	6 021	19	277	2 278	36	3 090	52
1930	5 895	12	316	2 360	45	2 890	35

Forrás: VARGA E. 1997. 164. p.

¹²⁸ Marosvásárhelyi Rádió Románia honlapja: http://www.marosvasarhelyradio.ro/hirek/a_romak_miatt_levalna_a_brasso_megyei_negyfaluro_l_a_garcsin_negyed_petki_judit.html. (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹²⁹ Romák is kéri az önrendelkezést, Brassói Lapok, 2010. szeptember 2. szám: <http://www.brasso.ro/blapok.php/index.php?id=10819&cat=QWt0deFsaXM=> (Letöltés időpontja: 2013. június 28.)

Hosszúfalu kezdetben Csernátfalu filiája, leányegyháza volt. V. László magyar király (1446-1458) 1456. évi oklevelében még filiaként említette, de 1527-ben már saját temploma volt. A falu lakói a reformáció idején előbb az unitárius hitet választották, azonban a falu lakossága Brassó nyomására kénytelen volt meghátrálni, ezért az evangélikus hitre tértek át. A hívek száma a következő évszázadokban folyamatosan növekedett. Ezért a 18. században ki kellett bővíteni a templomot. Végül 1868-ban teljesen új templomot építettek.¹³⁰ Jelenleg Hosszúfaluban két evangélikus templom is található, az egyik a településrész Alvég nevezetű részén, a másik a Fűrészmező nevezetű részen. Az utóbbi templom négy saroktoronyos harangtoronnyal rendelkező, barokk stílusú épület. Az evangélikusok mellett a településen – a 19. században – a református hit is gyökeret vert. Kezdetben még csak filia, leányegyház volt, de a 20. század elején már anyagyház lett.

Legutóbb a római katolikus egyház építtetett templomot a településrészen. A Boldog Apor Vilmos vértanú püspök tiszteletére szentelt hosszúfalusi római katolikus templom építését 2004-ben fejezték be és ez év június 5-én szentelte fel Jakubinyi György gyulafehérvári érsek.¹³¹

A Hosszúfalu területén élő románság a román ortodox egyház híve. A településrészen két román görögkeleti templom is áll. Az egyik, a temetőben álló – 1924 óta állami műemlékvédelemben részesülő – templom 1812 és 1819 között épült és Nagyboldogasszony (Adormirea Maicii Domnului) tiszteletére szentelték fel.¹³² A másik az 1799 és 1808 között épített, Szent Mihály és Szent Gábor arkangyalok (Sfântul Arhangeli Mihail și Gavril) tiszteletére felszentelt román ortodox templom.¹³³

5. A „Háromfalu” települései

5.1. Pürkerec

5.1. 1. Fogalmi meghatározás

Pürkerec (románul Purcăreni, németül Pürkeresse, latinul Pulchretia, illetve Purpura) neve kétségtelenül román eredetű. A község neve a román „Purcărea” személynév román nyelvű többes számú alakja, ami annyit tesz: „Purkäreákéé”, „Purkărea családja”.¹³⁴ A személynév, melynek töve a román „porcar”, illetve „purcar” „disznópásztor, kondás, kanász” szóból ered. A név egyben „beszélő” név is, ugyanis utal az egykoron itt élők foglalkozására, tevékenységére is.¹³⁵ Az ilyen típusú névadás a románoknál elég gyakori. Erdély területén még több hasonló nevű román, illetve román eredetű

¹³⁰ LÉSTYÁN 2000, 43. p.

¹³¹ *A türkösi római katolikus egyházközösség története*. Szent Mihály Római Katolikus Plébánia, Négyfalu – Türkös honlapja: http://www.ntpleb.ro/page-2-plbnia_trtnete.html (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹³² *Biserica Adormirea Maicii Domnului Satulung*, Situl ce se dorește a fi un catalog al Bisericii din România: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=13946> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹³³ *Biserica Sfântul Arhangheli Satulung*, Situl ce se dorește a fi un catalog al Bisericii din România: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=13944> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹³⁴ ÁRVAY 1943, 28–29. pp.

¹³⁵ KISS 2006. február–március, 7. p.

település is előfordul.¹³⁶ A település neve valószínűleg az első megtelepült román család, illetve családfőjének nevét örökölte meg. „*Érdekes jelenség, hogy a hétfalusi románok népnyelvében, valamint hivatalosan is „Purkereni” a község neve. Ezt csak azzal magyarázhatjuk, hogy a románok 1456. előtti elűzése után több mint 150 év múlva ismét beköltöző románság olyan vidékről jött, ahol a személynevekből nem „-eț”, hanem „-eni” raggal képezték a helyneveket, s ennek következtében alakult át nyelvünkön a magyar „Pürkerec” név „Purcäreni” hangalakúvá.*¹³⁷

5.1.2. Nemzetiségi és felekezeti viszonyok

Pürkerec nevének első dokumentált – „*Purkeretz*” formában történe¹³⁸ – említése 1500-ra tehető, ezt megelőzően sem I. (Nagy) Lajos 1366. évi, sem pedig I. (Hunyadi) Mátyás 1460. évi adománylevelében nem olvashatunk róla. Annyi azonban bizonyos, hogy a település sokkal régebbi eredetű, minthogy 1500-ban létesült volna. Az előbbi két adományleveléből való kimaradása csak azt támaszthatja alá, hogy nem került adományozásra, vagy legalábbis nem tudunk róla.

Pürkerec nagyobb múltú, egyháztörténetileg is kiemelkedő helység volt, ugyanis 1440 és 1450 között itt építettek templomot elsőként a „*Háromfalu*” területén. Még ebben az évszázadban várfallal vették körül, amelyet 1761-ben átépítettek; alacsonyítva a falak magasságát. A templomépítés tényével Pürkerec elszakadt Csernátfalua anyaegyházától és saját anyaegyházat létesített, amelynek Tatrang és Zajzon filiája, azaz leányegyháza lett. A Szeli krónika szerint egy ideig Bodola és Nyiéri is hozzá tartozott, tehát jelentős hely volt. Egy 1513-ban kelt oklevél szerint templomát Mária Magdolna tiszteletére szentelték fel. Ez abból az oklevélből derül ki, amelyet a brassói káptalan dékánja adott ki, hogy engedélyezze Tatrangon is a templomépítést. Ezt követően nem sokkal a reformáció hatására és százsz nyomásra a település lakói áttértek a római katolikus vallásról az evangélikusra. A település 1767-ben szinte teljesen elpusztult egy tűzvész következtében, jóformán csak régi temploma maradt meg.¹³⁹

A feljegyzések szerint – 1834-ben – Pürkerecen 845 magyar lakos volt. Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején 59 pürkerecezi ifjú vonult be a 140. honvédszászlóaljba és vészelt el a Barcaságban, vagy annak környékén, a Tömösi-szorosnál, a mundrai, a fogarasi és szépmezői csatákban. A Pallas Nagylexikona az alábbiakat írta az 1890-es években a településről: „*Pürkerec nagyközség Brassó vármegye hétfalusi járásában, (1891) 2036 magyar és oláh lakossal, egyike a csángó Hétfalunak.*”¹⁴⁰

¹³⁶ BALOGH ÖDÖN: *Néprajzi jegyzetek a csügés magyarokról*. Erdélyi Tudományos füzetek. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 1942. 30. p.

¹³⁷ ÁRVAY 1943, 28–29. pp.

¹³⁸ ÁRVAY 1943, 216. p.

¹³⁹ LÉSTYÁN 2000, 49. p.

¹⁴⁰ GERŐ (szerk.) 14. kötet, 1897. 295. p.

14. táblázat

Pürkerec helység nemzetiségi statisztikája (1850-2002)¹⁴¹

Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1850n	1 823	987	801	–	26	9
1880a	2 038	1 114	843	–	...	0+81
1880b	2 038	1 160	878	–	...	–
1890a	2 036	1 147	887	2	...	–
1900a	2 070	1 131	937	1	...	1
1910a	2 097	1 072	1 016	9	...	–
1920n	2 092	1 110	982	–	...	–
1930a	1 815	953	861	1	–	–
1930n	1 815	953	861	1	–	–
1941n	1 803	881	919	–	...	3
1956	1 806
1966a	1 814	760	1 054	–	–	–
1966n	1 814	759	1 055	–	–	–
1977n	1 915	802	1 097	6	9	1
1992n	1 484	619	853	3	9	–
2002a	1 427	551	876	–	–	–
2002n	1 427	554	859	–	14	–

Forrás: VARGA E. 1997, 194. p., Kiegészítve a 2002. évi romániai népszámlálás adataival. Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja: www.kia.hu (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

15. táblázat

Pürkerec helység felekezeti statisztikája (1850-2002)¹⁴²

Év	Összesen	Római katolikus	Református	Evangelikus	Unitárius	Ortodox	Egyéb
1850	1 823	1	–	986	–	827	9
1857	1 997	5	1	1 082	–	909	–
1869	2 043	5	16	1 177	–	845	–
1880	2 038	9	15	1 128	1	885	–
1890	2 036	15	23	1 111	–	887	–
1900	2 070	14	23	1 087	–	939	7
1910	2 097	17	19	1 042	1	1 016	2
1930	1 815	22	13	887	–	861	32
1992	1 484	21	5	579+1*	2	860	16
2002	1 427	18	7	504*	2	860	36

Forrás: VARGA E. 1997, 194. p., Kiegészítve a 2002. évi romániai népszámlálás adataival. Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja: www.kia.hu (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹⁴¹ ... Nincs adat. (Az illető nemzetiséget az adott népszámlálás nem kérdezte, vagy rá vonatkozóan adatot nem közölt.) Az évszámok után: a = anyanyelv, n = nemzetiség. 1880a = Eredeti közlés. (Az egyéb rovatban + jel után a beszélni nem tudók száma szerepel.) 1880b = Az eredeti közlés kiigazítva. (A beszélni nem tudók az egyes anyanyelvek között számarányuknak megfelelően szétosztva.)

¹⁴² 1992: Az evangélikusok oszlopában az ágostai hitvallású, illetőleg a zsinat-presbiteri evangélikus-lutheránus egyház hívei külön rovatban szerepelnek; az utóbbiak számát * jel különbözteti meg.

Pürkerek régi evangélikus temploma – amelyet még az 1767-es nagy tűzvész is megkímélt – 1873-ban lebontásra került. Ekkor épült az új evangélikus templom, amely ma is megcsodálható a falu feletti dombon. A barokk stílusjegyeket mutató templomot várfal öleli körbe.

A település román lakói az ortodox hitet követik. Neobizánci stílusban épült templomuk – amelyet Urunk mennybemenetele (Înălțarea Domnului) tiszteletére szenteltek fel – a temetőben található.¹⁴³

5.2. Tatrang

5.2. 1. Fogalmi meghatározás

A Brassótól keletre fekvő Tatrang (románul Târlungeni, németül Tatrangen) napjainkban a legnépesebb település a „Háromfalu” helységei közül. Árvay József szerint a település neve besenyő eredetű, amelyet magyar közvetítéssel vett át a szászság, illetve a románság is.¹⁴⁴ Ezzel szemben Rásonyi László turkológus „...több barcasági földrajzi nevet is az úzokhoz kapcsol, mivel azok oguz-török sajátosságokat mutatnak, szemben a kipszak-típusú besenyő és kun eredetű földrajzi nevekkkel, de a szavak régisége oszmán átvétel előtti kapcsolatra vall. Így a barcasági Tatrang (1484: Thatrang) nevét, amely mint település, Brassótól keletre található, az ugyanilyen nevű patak a Fekete-ügy bal oldali mellékveze Erdélyben. Ezt a helynevet az Igor-énekben szereplő török törzsnévvvel, a Tatrannal egyeztette. A helynév szótöve szerinte a „ta(t)ir-, tatur-, „megkóstoltat”, „megízeltet” ige¹⁴⁵ javaslatát feltételeesen Kiss¹⁴⁶ is elfogadta, de nem foglalt állást, hogy besenyő, úz vagy kun eredetű-e a szó, bár Rásonyi megjegyzi,¹⁴⁷ hogy a szó kipszak török típusú alakja „tatirgan” lenne, így az úzokhoz kell kapcsolnunk, csakúgy, mint a „Tatran” törzsnévet.”¹⁴⁸

5.2. 2. Nemzetiségi és felekezeti viszonyok

Tatrang első okiratos említése 1427-ben történt, akkor, mint a Csernátfalvi Szent Mihály plébánia filiája, leányegyháza szerepelt a dokumentumban. Tatrang később alakult, mint a többi hétfalusi település mert az 1366. évi okmányban, melyben amazok előfordultnak, Tatrang nincsen említve és így valószínű, hogy vagy a meglévő településeknek településrésze, vagy egy későbbi betelepülés alkalmával alapították annak a patakknak a partján, amelytől nevét nyerte. A 15. század közepén a szomszédos Pürkerecen templom épült és önálló plébánia lett, ekkor a három település – Pürkerek, Tatrang és Zajzon – egyházilag elszakadtak Csernátfalutól. Habár 1513-ban – Szent Mária tiszteletére – egy kápolnát építettek Tatrangon, de a falu megmaradt Pürkerek filiájaként. A re-

¹⁴³ Biserica Înălțarea Domnului, Purcăreni, Situl ce se dorește a fi un catalog al Bisericii din România: <http://www.biserici.org/index.php?menu=B1&code=13114> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹⁴⁴ ÁRVAY 1943, 29. p.

¹⁴⁵ RÁSONYI 1979, 146. p., RÁSONYI 2004, 274. p.

¹⁴⁶ KISS LAJOS: Erdély vízneveinek rétegződése. in: GYÖRFFY GYÖRGY (főszerk.) – KOVÁCS LÁSZLÓ (szerk.) – VESZPRÉMY LÁSZLÓ (szerk.): *A honfoglalásról sok szemmel III. Honfoglalás és nyelvészet.* Budapest, 1997. 146. p.

¹⁴⁷ RÁSONYI 1979, 146. p. RÁSONYI 2004, 274–275. pp.

¹⁴⁸ KISS 2006. február–március, 6. p.

formáció idején – Brassó nyomására – Tatrang lakói is az evangélikus hitre tértek át. A magyarság mellett idővel a románság is letelepült a faluban. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613-1629) 1625. évi adománylevelében „Tathráng” néven fordult elő; a szászok „Tatrangen”-nek, az oláhok „Terlundsán”-nak nevezték. Orbán Balázs ottjártakor a következőket tapasztalta: „...3074 lélekre szaporodott Tatrang népessége, a melynek 2/3-da magyar, 1/3-da oláh...”¹⁴⁹

A Pallas Nagylexikon a következőket közölte – az 1890-es években – a településről: „Tatrang (Tarlungeni), nagyközség Brassó vármegye hétfalusi járásában, (1891) 3251 magyar és oláh lak. Egyike a csángó Hétfalunak.”¹⁵⁰

16. táblázat

Tatrang helység nemzetiségi statisztikája (1850-2002)¹⁵¹

Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1850n	2 813	1 700	1109	–	–	4
1880a	3 151	1 980	918	16	...	61+176
1880b	3 151	2 097	972	17	...	65
1890a	3 251	2 113	1 126	11	...	1
1900a	3 385	2 162	1 210	13	...	–
1910a	3 556	2 157	1 243	16	140	–
Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1930a	3 021	1 855	1 159	5	–	2
1930n	3 021	1 838	1 038	5	138	2
1941n	2 995	1 832	1 149	7	...	7
1956	3 080
1966a	3 263	1 727	1 529	5	–	2
1966n	3 263	1 725	1 531	5	–	2
1977n	3 484	1 667	1 448	5	362	2
1992n	3 096	1 424	1 526	3	142	1
2002a	3 258	1 269	1 970	3	13	3
2002n	3 258	1 279	1 489	6	481	–

Forrás: VARGA E. 1997, 194. p. Kiegészítve a 2002. évi romániai népszámlálás adataival. Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja: www.kia.hu (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹⁴⁹ ORBÁN 1873, 167. p.

¹⁵⁰ GERŐ (szerk.) 15. kötet, 1897, 965. p.

¹⁵¹ ... Nincs adat. (Az illető nemzetiséget az adott népszámlálás nem kérdezte, vagy rá vonatkozóan adatot nem közölt.) Az évszámok után: a = anyanyelv, n = nemzetiség. 1880a = Eredeti közlés. (Az egyéb rovatban + jel után a beszélni nem tudók száma szerepel.) 1880b = Az eredeti közlés kiigazítva. (A beszélni nem tudók az egyes anyanyelvek között számarányuknak megfelelően szétosztva.)

17. táblázat

Tatrang helység felekezeti statisztikája (1850-2002)¹⁵²

Év	Összesen	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitárius	Ortodox	Egyéb
1850	2 813	41	–	1 659	–	1 109	4
1857	3 103	41	1	1 811	–	1 248	2
1869	3 034	24	20	1 941	1	1 033	15
1880	3 151	24	33	2 029	–	1 056	9
1890	3 251	27	17	2 064	4	1 133	6
1900	3 385	37	48	2 076	1	1 207	16
1910	3 556	52	43	2 064	4	1 390	3
1930	3 021	37	39	1 757	10	1 172	6
1992	3 096	48	27	62+1 245*	6	1 620	88
2002	3 258	33	26	1 164*	8	1 850	177

Forrás: VARGA E. 1997, 194. p. Kiegészítve a 2002. évi romániai népszámlálás adataival. Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja: www.kia.hu (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

Tatrang 1686-ban lett önálló evangélikus egyházközösség. A régi kis kápolna köveinek felhasználásával 1757-ben evangélikus templomot építettek. Majd a régi templom helyén 1820-ban – barokk stílusjegyeket mutató – új templomot építettek.¹⁵³

A – Tatrang, Zajzon és Pürkerec találkozási pontján fekvő – tatrangi római katolikus kápolna építési munkáit 1996-ban kezdték el és 1998-ban fejezték be. A kápolnát Szent Veronika tiszteletére Jakubinyi György gyulafehérvári érsek szentelte fel.¹⁵⁴

A település ortodox hiten lévő román lakói 1810 körül építették a temetőben álló, Szent Mihály és Szent Gábor arkangyalok (Sfântul Arhangheli Mihail și Gavril) tiszteletére felszentelt, négy saroktornyos harangtornyú templomukat.¹⁵⁵

5.3. Zajzon

5.3.1. Fogalmi meghatározás

Zajzon (románul Zizin, németül Zaizendorf) helység nevének eredete vitás. Több elmélet szerint besenyő eredetű,¹⁵⁶ de a Magyar Katolikus Lexikon szerint a Zajzon elnevezés inkább török eredettel rendelkezik.¹⁵⁷ Kádár Gyula is török eredetű névnek írja

¹⁵² 1992: Az evangélikusok oszlopában az ágostai hitvallású, illetőleg a zsinat-presbiteri evangélikus-lutheránus egyház hívei külön rovatban szerepelnek; az utóbbiak számát * jel különbözteti meg.

¹⁵³ LÉSTYÁN 2000, 53. p.

¹⁵⁴ *A türköszi római katolikus egyházközösség története*. Szent Mihály Római Katolikus Plébánia. Négyfalu – Türkös honlapja: http://www.ntpleb.ro/page-2-plbnia_trtnete.html, (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹⁵⁵ *Biserica Sfântul Arhangheli, Târlungeni*, Situl ce se dorește a fi un catalog al Bisericii din România: <http://www.biserici.org/index.php?menu=B1&code=20046> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

¹⁵⁶ ÁRVAY 1943, 8. p.

¹⁵⁷ DIÓS (szerk) 15. kötet, 2010. 288. p.

le egy cikkében a helység nevét.¹⁵⁸ „*Ugyancsak török eredetű Zajzon neve, első említése 1367: Zayzen (Árva 1943, 201). Rásonyi szerint eredeti alakja „Saysun” lehetett, jelentése: „döfje le”, s feltehető úz eredete.*”¹⁵⁹ – írja egyik cikkében Kiss Attila, aki Rásonyi László turkológus írásaira hivatkozik.¹⁶⁰ A településnévből eredeztethető a mai is – bár igen ritkán használt – Zajzon férfi keresztnév, utónév is. Bár a település nevének eredete, illetve jelentése vitatott, az bizonyos, hogy a település a közelében csörgedező Zajzon-patak után kapta a nevét. A feltehetően török eredetű helységnevet magyar közvetítéssel vették át a szászok, illetve a románok is.

5.3. 2. Nemzetiségi és felekezeti viszonyok

A „*Háromfalu*” települései közül Zajzon rendelkezik – az okiratok tanúsága szerint – a legrégebb történelmi múlttal. A település neve először I. (Nagy) Lajos 1367. évi adománylevelében fordult elő, „*Zayzen*”, illetve „*Zayzon*” alakban. Annak ellenére, hogy a másik két település első okiratos említésre későbbre tehető (Tatrag, 1427, Pürkerec, 1500), nem zárható ki, hogy a gyakorlatban közel egy időben keletkeztek a „*Háromfalu*” települései. Hiszen mindhárom falu besenyő, illetve török eredettel rendelkezik.

Zajzon – akárcsak a többi magyar település – a reformációt követően áttért az evangélikus hitre. Ezzel közel egy időben, a magyarság mellett idővel Zajzonban is megjelent a románság, azonban magyar többségét a falu szilárdan tartotta.

A Pallas Nagylexikon a következőket közölte a faluról: „*Zajzon (Zaison, Zaizendorf, Zizinu), nagyközség Brassó vármegye hétfalusi járásában, egyike a 7 csángó-falunak, (1891) 1329 magyar és oláh lak., posta- és távirdahivatallal és postatakarékpénztárral. A község több ásványvízforrása fölé kis fürdő van telepítve, melynek égvényes-sós és földes-vasas vizét a légzőszervek hurutos bántalmái, gyomor- és bélbajok, vérhiányok és női bajok ellen sikerrel használják. A fürdő Brassó város tulajdona. A községben Rab István csángó költő szülőháza emléktáblával van megjelölve.*”¹⁶¹ Zajzon valóban gyógyforrásairól is híres volt. A fürdő kiépítése már az 1700-as évek végén megkezdődött, amikor is Brassó városa felfigyelt a források gyógyhatásaira és lefoglalta azokat. A gyógyforrások vizét – 1842-ben – Schnell Péter balneológus vizsgálta meg, amely vizsgálat kiváló eredményeket hozott. Fedett medencék, sétányok, gyógyfürdők, borvíz kutak, szálloda, vendéglők, villák, fedett sétány, teniszpálya, valamint 40 holdas fenyves park, kényelem várta a vendégeket.¹⁶²

¹⁵⁸ KÁDÁR GYULA: *A székelység lélekszáma*. Hargita népe, XXIII. évfolyam, 66. szám, Illyés Közalapítvány, 2011. április 5.

¹⁵⁹ KISS 2006. február–március, 7. p.

¹⁶⁰ RÁSONYI 1979, 129–151. pp., RÁSONYI 2004, 259. p.

¹⁶¹ GERŐ (szerk) 16. kötet, 1897. 1105. p.

¹⁶² Az 1977-es és az 1989-es földrengés megrongálta a fürdőépületet, de legnagyobb ellensége a román kommunizmus nemtörődömsége volt. Az omlásveszély miatt még az iskolát is bezárták, az épület 1990 óta üresen állt, és teljesen tönkrement. A tető beomlott. A jogos tulajdonosok már csak az álló falakat és a téglatornelékeket kaphatták vissza, 2004-ben pedig a földdel vált egyenlővé. KOVÁCS LEHEL ISTVÁN: *Zajzon: rekvim egy fürdőért*, Erdélyi Gyopár, az Erdélyi Kárpát-egyesület folyóirata: <http://www.erdelyigyopar.ro/2011-1/2956-zajzon-rekvim-egy-furdoert.html> (Letöltés ideje: 2013. június 28..)

18. táblázat

Zajzon (Zizin) helység nemzetiségi statisztikája (1850–2002)¹⁶³

Év	Összesen	Magyar	Román	Német	Cigány	Egyéb
1850n	1 128	840	245	–	43	–
1880a	1 336	996	265	6	...	11+58
1880b	1 336	1 041	277	6	...	12
1890a	1 329	1 053	263	13	...	–
1900a	1 298	1 064	224	10	...	–
1910a	1 226	988	231	4	...	3
1920n	1 489	1 224	261	–	...	4
1930a	1 253	977	275	–	...	1
1930n	1 253	976	192	–	83	2
1941n	1 317	964	346	3	...	4
1956	1 381
1966a	1 694	992	696	6	–	–
1966n	1 694	989	386	4	315	–
1977n	1 791	930	377	1	483	–
1992n	1 950	764	1 186	–	–	–
2002a	2 309	696	1 613	–	–	–
2002n	2 309	701	1 317	–	291	–

Forrás: VARGA E. 1997, 194. p. Kiegészítve a 2002. évi romániai népszámlálás adataival. Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja: www.kia.hu (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

Felekezeti tekintetben Zajzon előbb Csernátfalu Szent Mihály plébániájához tartozott, majd Pürkerec Mária Magdolna tiszteletére elnevezett anyaegyházának filiája volt. Attól valószínűleg csak 1759-ben szakadt el, amikor Zajzon első evangélikus temploma felépült. A régi templom még csak egy kápolna volt, amelyet a falu temetőjében építettek fel és ahol csak hétköznapokon tartottak istentiszteletet. A vasárnapi istentiszteleteket a pürkereci templomban tartották egészen 1799-ig.¹⁶⁴ A település új, barokk stílusjegyeket mutató evangélikus temploma – amely napjainkban is a település közepén áll – 1799-ben épült. A pürkereci lelkész egészen 1808-ig (vagy 1818-ig) minden második hét vasárnapján kötelese volt istentiszteletet tartani Zajzonban is. Az 1808. (vagy 1818.) esztendő követően azonban Zajzon végleg önállósodott, elszakadt Pürkerectől.¹⁶⁵ A település első iskolája – amelynek létrehozása Barthos Mihály evangélikus lelkész nevéhez kapcsolható – 1828-ban létesült.

A falu román lakói a román ortodox hitet követik, a temető mellett álló templomuk – amelyet a Szentháromság (Sfânta Treime) tiszteletére szenteltek fel – 1837 és 1838 között épült.¹⁶⁶

¹⁶³ ... Nincs adat. (Az illető nemzetiséget az adott népszámlálás nem kérdezte, vagy rá vonatkozóan adatot nem közölt.) Az évszámok után: a = anyanyelv, n = nemzetiség. 1880a = Eredeti közlés. (Az egyéb rovatban + jel után a beszélni nem tudók száma szerepel.) 1880b = Az eredeti közlés kiigazítva. (A beszélni nem tudók az egyes anyanyelvek között számarányuknak megfelelően szétosztva.)

¹⁶⁴ LÉSTYÁN 2000, 57. p.

¹⁶⁵ Orbán Balázs az 1818. évet jelölte meg az önállóvá válás időpontjának, ezzel szemben Lestyán Ferenc az 1808. évet közölte. Valószínűleg Orbánnak lehet igaza, mert az anya- és jegyzőkönyv 1818-tól indult Zajzonban. ORBÁN 1873, 168. p., LÉSTYÁN 2000, 57. p.

¹⁶⁶ *Biserica Sfânta Treime, Zizin*, Situl ce se dorește a fi un catalog al Bisericii din România: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=4917> (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

Zajzon helység felekezeti statisztikája (1850–2002)¹⁶⁷

Év	Összesen	Római katolikus	Református	Evangelikus	Unitárius	Ortodox	Egyéb
1850	1 128	13	–	827	–	288	–
1857	1 248	31	27	916	1	272	1
1869	1 358	54	4	995	3	300	2
1880	1 336	36	20	983	–	297	–
1890	1 329	34	21	1 003	7	264	–
1900	1 298	41	21	1 005	7	223	1
1910	1 226	31	29	924	2	239	1
1930	1 253	15	36	908	–	274	20
1992	1 950	45	23	2+688*	4	1 049	139
2002	2 309	29	23	635*	6	1 428	188

Forrás: VARGA E. 1997, 194. p. Kiegészítve a 2002. évi romániai népszámlálás adataival. Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja: www.kia.hu (Letöltés ideje: 2013. június 28.)

RICHÁRD GYÉMÁNT

THE ETHNIC AND CONFESSIONAL CHARACTERISTICS OF THE CSANGO PEOPLE IN „HÉTFALU”

(Summary)

Close to Braşov, where the mountain meets the plain, there is a group of seven villages. These seven villages are forming today the micro ethnographic area of „Hétfalu”. The Csango people – who lives in the seven villages – are a Hungarian ethnographic group of Lutheran faith.

Nowadays, „Négyfalu” (Romanian: Săcele) unites four of those old villages that have become the neighbourhoods: Bácsfalu (Baciu), Türkös (Turcheş), Csernátfalu (Cernatu), Hosszúfalu (Satulung). „Négyfalu” is a city since 1950 in Braşov county. According to the 2011 census, the town has a population of 26 907 of which 75,1% are Romanians, 23% are Hungarians, 1,2% are Roma, 0,2% are German and 0,5% others.

„Háromfalu” is composed of three villages: Pürkerec (Purcăreni), Tatrang (Tărlungeni) and Zajzon (Zizin). These villages are separate in the commune of Tărlungeni. At the 2011 census, 39,9% of inhabitants were Romanians, 30,7% Roma, 29,1% Hungarians and 0,3% others.

„Hétfalu” is a multicultural area where Hungarian (Csango), Romanian and Saxon traditions meet each other.

¹⁶⁷ 1992: Az evangélikusok oszlopában az ágostai hitvallású, illetőleg a zsinat-presbiteri evangélikus-lutheránus egyház hívei külön rovatban szerepelnek; az utóbbiak számát * jel különbözteti meg.